

Dans

Beeldende

kunst

Samen

werken aan

Kunst en

Cultuur

in Fryslân

Theater

Inhoudsopgave

<i>Kunst en cultuur in Fryslân</i>	4
<i>Inleiding</i>	6

Hoofdstuk 1 Ontwikkelingen, trends en thema's 11

1.1 Trends en ontwikkelingen in het kunst- en cultuurbeleid	12
1.2 Economische trends en ontwikkelingen	15
1.3 Sociaal en demografisch trends en ontwikkelingen	16
1.4 Kunst- en cultuureducatie	16

Hoofdstuk 2 Resultaten sectoranalyses 21

2.1 Amateurtheater	22
2.2 Dans	26
2.3 Beeldende kunst	28
2.4 Design	30
2.5 Muziek	32

Hoofdstuk 3 Naar een visie 2020 35

3.1 Sector overstijgende kwesties	36
3.2 Leeuwarden-Fryslân 2018	38
3.3 Bouwstenen per sector	39

Hoofdstuk 4 Een maat voor 2020 en een opmaat voor de rol van Keunstwurk 45

4.1 Wat kunnen we met elkaar bereikt hebben in 2020?	46
4.2 Keunstwurk: regie, bemiddeling en ondersteuning	46
4.3 De volgende stap: beleid	48

Literatuurlijst	50
-----------------	----

Kunst en cultuur in Fryslân

Om de waarde van kunst en cultuur te bevatten is het van belang om te weten wat Kunst en cultuur is.

Waarin ze samenkomen en van elkaar verschillen. Wat is cultuur en wat is kunst? Cultuur komt van cultus; afgeleid van het werkwoord 'colere': behouwen, verzorgen, vereren. Cultuur is alles wat de mens voortbrengt, verbouwt, onderhoudt en vereert. Elk mens brengt cultuur voort, produceert cultuur.

Kunst is een product van cultuur. Het woord kunst komt van kennen, weten. Kunst is het resultaat. Kunst zet ons aan het denken; over onszelf, de wereld, ons streven, onze teleurstellingen. Cultuur is overal! In de schouwburg en het museum, maar ook in het klaslokaal, in het dorps huis en op straat: cultuur maakt deel uit van ons leven. Het brengt mensen verder en versterkt onze identiteit, de Friese identiteit. Een boek lezen, muziek maken, door het landschap lopen, genieten van theater, een film kijken of samen zingen in een koor.

Cultuur is dus niet alleen leuk, zinvol of mooi, maar heeft ook een maatschappelijke functie. Kunst verwondert, verrast, confronteert, nodigt uit tot zelfreflectie en geeft mensen de mogelijkheid zich te uiten.

In mijn beleving staat cultuur niet naast, maar middenin de Friese samenleving. Cultuur biedt mensen mogelijkheden om zichzelf te ontwikkelen, met elkaar in contact te komen, vorm te geven aan hun eigen leefomgeving en mee te doen over de grenzen van levensgebieden, culturen en maatschappelijke terreinen heen.

Daarnaast geloof ik dat cultuur een belangrijke drager is van de Friese identiteit. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar in het landschap, de kleinschaligheid en fijnmazigheid van het Friese platteland, de Waddeneilanden en de manier waarop Friezen met elkaar samenleven.

Juist door cultuur midden in de realiteit van alledag te plaatsen en de confrontatie aan te laten gaan met maatschappelijke thema's, mensen en verhalen, ontstaan er nieuwe perspectieven op dat wat Fryslân tot Fryslân maakt. Culturele identiteit is niet iets wat je overkomt, maar wat je samen maakt.

Het gaat er om wie verantwoordelijk is voor het in stand houden van kunst en cultuur, wie de noodzakelijke infrastructuur schept, en hoe deze eruit moeten zien! Daar moet beleid voor ontwikkeld worden. Beleid gericht op de toekomst, beleid dat op zijn minst het belang en de waarde van kunst en cultuur onderkent. Door mensen die daartoe ook in staat zijn. Die weten waar ze het over hebben. Die verstand van zaken hebben. Kunst en cultuur is en blijft mensenwerk!

Keunstwurk geeft gehoor aan de verantwoordelijkheid in het behartigen van de waarde van kunst en cultuur mede door dit sector onderzoek. Keunstwurk wil met het onderzoek inzicht geven in de huidige stand van zaken binnen het Friese veld. Deze publicatie is dan ook bedoeld om de kennis en inzichten uit de verschillende sectoranalyses toegankelijk te maken voor alle partijen die betrokken zijn en samenwerken bij de vormgeving en uitvoering van het provinciale en gemeentelijke kunst- en cultuurbeleid. Wie kunst en cultuur in Fryslân durft te verbinden met wat er in Fryslân leeft, schrijft mee aan het onderscheidende verhaal van Fryslân.

Douwe Zeldenrust
directeur Keunstwurk

Inleiding

Leeuwarden zal in 2018 Culturele Hoofdstad van Europa zijn. Het bereiken van deze status is een belangrijke gebeurtenis voor de stad en de hele provincie Fryslân. Cultuur is een van de voorwaarden voor een gezond en aantrekkelijk provinciaal vestigingsklimaat. Het pad naar Leeuwarden-Fryslân 2018 biedt een grote kans om aan cultuur in Fryslân een nieuwe impuls te geven, Friese inwoners nog meer te laten deelnemen in die cultuur, talent verder te ontwikkelen, nieuwe doelgroepen naar Fryslân te halen en de samenwerking binnen en buiten het culturele veld (verder) te versterken. Maar het belang van Leeuwarden-Fryslân 2018 is niet alleen in de weg ernaar toe gelegen. Juist ook de legacy van dit evenement verdient aandacht omdat daarin de mogelijkheden liggen om de positieve impuls die de status van Culturele Hoofdstad met zich mee brengt, te laten bekliven.

Dynamische sector

De Friese kunst- en cultuursector is misschien wel meer dan ooit in beweging. Dit komt in eerste instantie doordat kunst en cultuur op zichzelf al dynamische fenomenen zijn, in die zin dat ze niet statisch maar constant aan verandering en vernieuwing onderhevig zijn. Dit heeft vanzelfsprekend invloed op de sector die zich bezighoudt met de productie, distributie en receptie van kunst en cultuur. Maar ook externe factoren beïnvloeden nadrukkelijk de dynamiek in deze sector. Hierbij valt te denken aan economische en politieke ontwikkelingen, veranderingen in beleid, sociale en demografische ontwikkelingen en dus ook aan belangrijke evenementen zoals Leeuwarden-Fryslân 2018. Het is een uitdaging om als speler in dit voortdurend in beweging zijnde veld te opereren. Of je nu een beeldend kunstenaar, een vormgever, een theater- of dansgezelschap, een netwerkorganisatie, een kenniscentrum of een organisatie als Keunstwurk bent, allemaal dienen wij ons op enige wijze te verhouden tot de dynamiek van het veld waarin wij actief zijn.

Ruimte voor reflectie

Het is daarom belangrijk dat er 'pauzemomenten' gevonden of gecreëerd worden waarmee een pas op de plaats mogelijk wordt en er ruimte ontstaat voor reflectie. Reflectie op wat er gaande is in het veld, op wat de eigen rol daarin is, maar ook reflectie op de toekomst. En dat is precies wat wij met dit onderzoek willen bereiken: door middel van een sectoranalyse in kaart brengen wat er speelt in ons werkveld om op basis daarvan een visie tot 2020 te ontwikkelen aan de hand waarvan ook de rol van Keunstwurk mede (her)bepaald kan worden. Dit 'reflectieve traject' wordt uitgewerkt in een tweeluik van documenten. De voor u liggende rapportage vormt het eerste luik. Keunstwurk heeft opdracht gegeven om voor de sectoren amateurtheater, dans, beeldende kunst en design in kaart te brengen wat de belangrijkste thema's zijn die op dit moment spelen en een analyse te maken van de sterke en zwakke punten en de kansen en bedreigingen in deze sectoren. Voor de sector muziek is een dergelijke analyse al eerder in opdracht van de provincie Fryslân uitgevoerd, maar voor de volledigheid zijn de uitkomsten van dat onderzoek op hoofdlijnen ook in deze rapportage meegenomen.

Bouwstenen voor visie

Op basis van deze sectoranalyses, en tegen de achtergrond van relevante landelijke, regionale en lokale ontwikkelingen en trends zijn als het ware de bouwstenen voor een visie tot 2020 voor de cultuursector gelegd. Dit alles levert belangrijke input aan de hand waarvan wij ons beleid voor de komende jaren kunnen uitzetten. De concrete consequenties van deze analyses voor de rol van Keunstwurk en ons beleid voor de komende jaren zijn onderdeel van het beleidsplan dat als tweede luik beschouwd kan worden. Inmiddels is een begin gemaakt met het schrijven hiervan. Daarnaast beschouwen wij dit onderzoek als een nulmeting. In 2019 zal het onderzoek herhaald worden zodat ontwikkelingen inzichtelijk gemaakt kunnen worden.

Op weg naar nieuw beleid

De uitkomsten van dit onderzoek zijn echter niet alleen relevant voor ons. Ze zijn ook van belang voor de provincie Fryslân en de gemeenten. Eind 2016 loopt de huidige cultuurnota Grinzen oer van de provincie af. De voorbereidingen voor de periode 2017-2020 zijn inmiddels begonnen en daarmee ook het debat over de vraag wat de invulling van het

nieuwe cultuurbeleid zal moeten zijn. De timing van dit onderzoek is dan ook niet arbitrair. Keunstwurk wil met het inzicht dat dit onderzoek biedt in de huidige stand van zaken binnen het Friese culturele veld, een gefundeerde voedingsbodem bieden voor dit debat.

Deze publicatie is dan ook bedoeld om de kennis en inzichten uit de verschillende sectoranalyses toegankelijk te maken voor alle partijen die betrokken zijn bij de vormgeving en uitvoering van het provinciale (en gemeentelijke) cultuurbeleid.

Onderzoeksaanpak

De sectoranalyses zijn allemaal vertrokken vanuit de volgende algemene probleemstelling:

Hoe ligt het culturele veld erbij voor de kunstdisciplines beeldende kunst, dans, amateurtheater en design en welke visie kan daaruit gedestilleerd worden voor de toekomst?

Meer specifiek is geprobeerd informatie te verzamelen waarmee per sector antwoord gegeven kan worden op deelvragen betreffende bijvoorbeeld de bestaande en gewenste infrastructuur, het effect van Leeuwarden-Fryslân 2018 en de legacy ervan, mogelijke (financiële) knelpunten, de talentontwikkeling en belangrijke trends en ontwikkelingen.

Onderzoeksmethoden per sectoranalyse

Alhoewel de sectoranalyses overwegend eenzelfde opbouw kennen, zijn er wat betreft de gekozen onderzoeksmethoden wel verschillen.

Sector amateurtheater

In de analyse van de sector amateurtheater is het amateurtheaterveld onderverdeeld in drie domeinen. Keunstwurk heeft een lange traditie van werken binnen het domein van amateurverenigingen en iepenloften. De domeinen jeugdtheater en nieuwe initiatieven en talentontwikkeling zijn relatief nieuw. De beschrijving van deze domeinen is tot stand gekomen op basis van documentanalyse en desk research. Voor de inventarisatie van actuele thema's en de belangrijkste recente ontwikkelingen zijn interviews gehouden, zowel in de vorm van diepte-interviews als focusgroepen. De respondenten zijn per domein geselecteerd en vertegenwoordigen een zo goed mogelijke doorsnede van de activiteiten binnen dat domein. In totaal hebben 16 diepte-interviews en vier focusgroepen met actieve professionals en amateurs (theaterdocenten, regisseurs, schrijvers, spelers), bestuurders, vertegenwoordigers van de koepelorganisaties en andere betrokkenen uit het amateurtheaterveld plaatsgevonden. In totaal hebben 37 respondenten uit het veld bijgedragen aan het tot stand komen van deze sectoranalyse, sommigen voor meerdere domeinen. Naast de live-interviews is nog een aantal korte telefonische interviews afgenomen, vooral ter aanvulling en verificatie van informatie.

Sector dans

Voor de inventarisatie van de huidige infrastructuur op het gebied van dans in Fryslân is gebruik gemaakt van research op het web en in de bestanden van Keunstwurk. Het veldonderzoek is gedaan door middel van interviews, een rondetafelgesprek en een enquête. De enquête is verstuurd naar 165 organisaties en 226 personen, 60 van hen hebben de vragen beantwoord. Er hebben interviews plaatsgevonden met vertegenwoordigers van het dansveld in Fryslân, maar ook met mensen die buiten de provincie wonen en werken en projecten hebben gedaan in Fryslân. De vragen die tijdens het interview zijn gesteld hadden onder andere betrekking op dansonderwijs, talentontwikkeling, culturele loopbaan, samenwerking/afstemming, zichtbaarheid, bijscholing en Leeuwarden-Fryslân 2018. Aan het rondetafelgesprek hebben vertegenwoordigers van de dans uit Fryslân deelgenomen.

Sector beeldende kunst

Voor het theoretisch kader en het beschrijven van de context van het onderzoek naar de sector beeldende kunst is een literatuuronderzoek uitgevoerd. Voor de inventarisatie van de huidige infrastructuur op het gebied van beeldende kunsteducatie in Fryslân is gebruik gemaakt van research op het web en zijn organisaties en voorzieningen nader geanalyseerd op basis van de jaarverslagen 2014.

Voor het veldonderzoek beeldende kunst is gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethodes, namelijk interviews en een werkatelier. Er hebben interviews plaatsgevonden met vertegenwoordigers van de belangrijkste betrokkenen op het gebied van beeldende kunst in Fryslân. In de interviews zijn vragen gesteld over visie, kansen, knelpunten, bedreigingen, huidige situatie, gewenste situatie, samenwerking, samenhang, en dergelijke. Met een aantal stakeholders is een

werkatelier georganiseerd om verder de diepte in te gaan met betrekking tot de beeldende kunst in Fryslân. De analyse, trends en ontwikkelingen en de informatie uit de interviews zijn gebruikt als input voor de discussie. Vervolgens zijn de uitkomsten van het werkatelier geanalyseerd en zijn er enkele samenhangende lijnen voor de toekomst benoemd. De werkateliers dienden er ook voor om zicht te krijgen op de huidige samenwerkingsverbanden en kansen op dit vlak voor de toekomst. Naast de werkateliers zijn er nog aanvullende gesprekken geweest met een aantal personen, onder meer met beleidsmedewerkers van gemeenten.

Sector design

Voor de analyse van de sector design zijn gegevens verzameld en zijn gesprekken gevoerd met contactpersonen die landelijk of regionaal bezig zijn met designontwikkeling. Er is gebruik gemaakt van de opgebouwde interne Keunstwurk ervaring en onderzoeksgegevens met betrekking tot ontwerpers in Fryslân.

Visiegroep

Om ons te ondersteunen in het formuleren van de uiteindelijke visie voor alle sectoren en de aanbevelingen voor Keunstwurk, hebben wij een visiegroep met externen samengesteld. Voor de visiegroep zijn professionals uitgenodigd die op de hoogte zijn van trends en ontwikkelingen binnen een bepaalde kunstdiscipline, kennis hebben van het Friese culturele veld en vanuit hun professionaliteit een bijdrage konden leveren aan het formuleren van een visie voor 2020 en de rol van Keunstwurk daarin.

De visiegroep is als volgt samengesteld:

Hans van Maanen	Emiritus Hoogleraar Kunst en Maatschappij en voorzitter Kunstraad Groningen	Algemeen/beleid
Dingeman Kuilman	Voormalig directeur van Premisela (het Nederlandse Designinstituut) en oud voorzitter College van Bestuur Artez Kunstvakopleidingen	Design
Ben Hurkmans	Voormalig directeur Theaterschool en oud-directeur Fonds voor Podiumkunsten	Theater
Macha Roesink	Vormalig directeur museum de Paviljoens	Educatie, publieke ruimte, beeldend
Ingrid Stoepker	Hoofd bachelor opleiding Docent Dans bij Codarts, Hogeschool voor Kunsten Rotterdam	Dans

Onderzoeksteam

De sectoranalyses zijn uitgevoerd door een onderzoeksteam vanuit Keunstwurk bestaande uit:

Antine Zijlstra	Hoofdonderzoeker Ruimte voor dialoog (Raak Publiek) en projectleider Onderzoek, NHL Hogeschool	Theater/jeugdtheater/lepenloftspul
Bennie Timmer	Beeldend kunstenaar, projectontwikkelaar en docent	Beeldende Kunst
Benthe van Aalst	Extern adviseur Kunstraad Groningen, projectcoördinator op het gebied van kunst en cultuur (zzp)	Dans
Roelof Koster	Adviseur design Keunstwurk, eigenaar Roelof Koster Design	Design
Sophie Elkhuzen	Docent onderzoeksvaardigheden, NHL Hogeschool	Samenvoegen sectoranalyses en eindredactie

Tenslotte

Waar in dit document gesproken wordt over 'we' wordt Keunstwurk bedoeld. We gebruiken de 'wij-vorm' om het document in actieve vorm te kunnen opstellen, zodat het voor de lezer aantrekkelijker is te lezen.

Hoofdstuk 1

Ontwikkelingen, trends en thema's

De sectoren die in het kader van dit onderzoek bekeken zijn, opereren niet in een vacuüm.

Ze zijn onderhevig aan trends en ontwikkelingen die van grote invloed kunnen zijn op de wijze waarop een sector opereert en functioneert. Deze trends en ontwikkelingen zijn niet alleen kunst- en cultuur gerelateerd, maar ook meer algemeen van aard. Hierbij valt te denken aan sociale, demografische, beleids- en economische ontwikkelingen. In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste trends, ontwikkelingen en thema's in kaart gebracht.

1.1 Trends en ontwikkelingen in het kunst- en cultuurbeleid

1.1.1 Landelijk beleid

Het landelijk cultuurbeleid voor de periode 2017-2020 is beschreven vanuit het besef dat de cultuursector zich op dit moment in een periode van aanpassing en verandering bevindt, onder meer door de bezuinigingsgolf die na 2010 door de gehele sector trok. Tegelijkertijd moet de sector aansluiten bij de veranderingen in voorkeuren en samenstelling van het publiek. De kracht van cultuur speelt daarin een belangrijke, constante rol: "Cultuur draagt bij aan de ontplooiing van burgers, aan kritisch kijken en denken en aan onze creativiteit", schrijft minister Bussemaker. "Cultuur draagt bij aan een gedeelde identiteit en kan mensen bij elkaar brengen en tegenstellingen overbruggen." ¹

De uitgangspunten voor het landelijk beleid voor de cultuursector staan beschreven in Ruimte voor cultuur: Kwaliteit is de kracht die het mogelijk maakt dat cultuur mensen de werkelijkheid met andere ogen kan laten zien. Belangrijkste criteria zijn: oorspronkelijkheid, vakmanschap en vernieuwing. Kwaliteit wordt breed opgevat en gaat ook over meer maatschappelijk gerichte activiteiten zoals educatie, participatie, private samenwerking en talentontwikkeling. Culturele instellingen en nieuwe makers moeten de ruimte krijgen om nieuwe wegen in te slaan, op gebied van artistieke vernieuwing, het bereiken van een nieuw en divers publiek, voor ondernemerschap en voor het versterken van de band met de samenleving.

Culturele instellingen moeten op eigen kracht verbindingen aangaan, ook met partijen buiten de cultuursector zoals het onderwijs, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Naast bovenstaande uitgangspunten wijst de minister een aantal belangrijke thema's aan: cultuureducatie, talentontwikkeling, de maatschappelijke waarde van cultuur, digitalisering en internationaal cultuurbeleid.

Cultuureducatie blijft ook in de komende beleidsperiode een belangrijk thema. Bussemaker werkt dit uit in een viertal punten: cultuureducatie en participatie blijven belangrijke criteria voor instellingen in de basisinfrastructuur (BIS), er worden extra middelen beschikbaar gesteld voor jeugdgezelschappen die kinderen en jongeren in aanraking brengen met theater (zowel binnen BIS, als binnen het Fonds voor Cultuurparticipatie), er wordt ingezet op muziekonderwijs en er wordt gewerkt aan een advies rond kennis en vaardigheden voor de toekomst. ²

Daarnaast hebben BIS-instellingen specifiek de opdracht gekregen om aan talentontwikkeling te doen. Ook wordt er extra budget gecreëerd voor festivals om als platform en podium voor talent te dienen. Er wordt ook financiële ruimte gemaakt om te onderzoeken op welke manier artistieke verdieping vorm kan krijgen binnen de initiatieven op het gebied van talentontwikkeling. Er is specifiek aandacht voor film en beeldende kunst binnen dit thema.

Het thema maatschappelijke waarde van cultuur wordt opgedeeld in:

- **cultuur en wetenschap**
- **culturele diversiteit**
- **maatschappelijke domeinen**
- **ondernemerschap**

Bij digitalisering gaat het vooral om de versterking van de internationale samenwerking op het gebied van (internationale) verspreiding, koppeling en gebruik van culturele bronnen. Het thema internationalisering wordt later uitgewerkt in een beleidsbrief. Wel benoemt de minister cultuur en toerisme als apart aandachtspunt als onderdeel van internationalisering. Daarin wordt nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de kansen die toerisme creëert voor de cultuursector, die ook bijdragen aan het imago van Nederland en het ondernemerschap kunnen versterken.

1.1.2 Provinciaal beleid

De Provincie Fryslân heeft haar cultuurbeleid voor de huidige beleidsperiode 2012-2016 geformuleerd in de integrale nota voor cultuur, taal en onderwijs Grinzen oer. Het beleid is uitgewerkt in drie beleidslijnen.

1 mienskip

Dat wat wij zijn, het hart. Iedereen moet in staat gesteld worden om mee te doen in de maatschappij. Actieve maatschappelijke participatie, stelt de Provincie, bevordert de ontwikkeling van individuen en heeft een positieve invloed op de gemeenschap als geheel. Het versterkt de bewustwording en betrokkenheid van mensen bij elkaar.

2 meidwaan

Dat wat wij kunnen, waar onze kracht zit. De Friese gemeenschap moet profiteren van de inspanningen van de Provincie. Deze zijn gericht op zelfredzaamheid en zelfbewustzijn van instellingen en mensen, waarbij ingespeeld wordt op maatschappelijke ontwikkelingen.

3 meartalichheid

Dat wat wij hebben, waar onze toekomst ligt. Taal bepaalt voor een groot deel onze identiteit. In Fryslân betreft dat het Fries, het Nederlands en streektaalen zoals het Bildts en het Stellingwerfs. Fryslân is daardoor een natuurlijk laboratorium voor meertaligheid, schrijft de Provincie. ³

Deze beleidslijnen zijn uitgewerkt in beleidsmatige consequenties, die onderverdeeld zijn naar de thema's cultuureducatie, amateurkunst, stimuleren van talentontwikkeling, ondernemerschap, Kampanje Praat mar Frysk, Digitalisering Fryske taal, Taal in culturele uitingen en verbetering van de onderwijskwaliteit. Van deze thema's zijn vooral de eerste drie inhoudelijk van belang.

Cultuureducatie

De beleidsmatig consequenties van de beleidslijnen voor wat betreft het thema cultuureducatie worden besproken in paragraaf 1.4.

Amateurkunst

De provincie vindt dat alle culturele uitingen, cultuureducatie en amateurkunst in Fryslân laagdrempelig moeten zijn. Elke overheid speelt daarin een eigen rol. De provincie legt, zoals gezegd, een accent op cultuureducatie en op betrokkenheid van alle inwoners bij culturele activiteiten (cultuurparticipatie), juist ook vanuit de sterke gemeenschapszin in de provincie. Het percentage inwoners dat in Fryslân aan amateurkunst doet is relatief groot ten opzicht van andere provincies. Er zijn echter bedreigingen, stelt de provincie, zoals de ledenaantallen die teruglopen als gevolg van het feit dat mensen zich tegenwoordig minder snel binden. De provincie zet verder in op samenwerking tussen professionals en amateurs en het bevorderen van kwaliteit.

Ondernemerschap

Het onderwerp ondernemerschap wordt vooral vanuit evenementen en toerisme uitgewerkt. En geeft de provincie aan ruimte te willen bieden voor ontmoetingen tussen bedrijfsleven, kunst en cultuur. ⁴

Taal in culturele uitingen

De provincie stelt dat taal en cultuur niet los van elkaar te zien zijn en belangrijke pijlers zijn in het 'Frysk eigene'. Kunst en cultuur dragen bij aan het in stand houden, de groei en de ontwikkeling van het Fries. Het openstellen voor (internationale) invloeden wordt nadrukkelijk gestimuleerd. ⁵ Een aantal van deze thema's komt overeen met de landelijke beleidsthema's. Er wordt in de nota ook expliciet aangesloten bij landelijk beleid en de regelingen van het Fonds voor Cultuurparticipatie. De specifieke toevoeging die de provincie doet, ligt op het gebied van de Friese taal en meertaligheid.

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord voor de periode 2015-2019 Mei elkenien, foar elkenien zijn de volgende zes ambities geformuleerd:

- **krachtige gemeenschappen**
- **toekomstbestendige economie**
- **vanzelfsprekende duurzaamheid**
- **een vitaal Frysk eigene**
- **een dynamische omgeving in mooiste provincie**
- **een modern provinciaal bestuur**

De provincie wil hierbij de rol van verbinder vervullen.

³ Grinzen oer, p. 14-15.

⁴ Grinzen oer p. 22.

⁵ Grinzen oer p. 23-24.

Uitvoeringsagenda

In de uitvoeringsagenda voor de periode 2015 - 2019 Mei elkenien, foar elkenien wil de provincie taal, meertaligheid en cultuur in Fryslân verstevigen door:

- **Kennis, bewustzijn en competenties te verbreden**
- **Mensen en gemeenschappen te verbinden**
- **De leefbaarheid in de provincie, stad, platteland, wijken en dorpen, te vergroten**
- **Door het experiment te stimuleren en creativiteit van mensen te bevorderen, de innovatiekracht in Fryslân te vergroten, zowel in cultureel, als economisch opzicht**
- **En daarmee een aantrekkelijke, complete, uitdagende en eigenzinnige provincie te zijn en te blijven**

Men richt zich hierbij op:

Meer Friezen nemen deel aan muziek- dans- en toneellessen.

Binnen de lijn 'Voor een vitaal Frysk eigene' zet de provincie in op het vergroten van de cultuurdeelname met als beoogd resultaat dat meer Friezen deelnemen aan muziek-, dans- en toneellessen. Vanaf januari 2016 gaat de provincie de deelname stimuleren, waarbij aansluiting wordt gezocht bij bestaande initiatieven op dit vlak. Daarnaast wil de provincie de infrastructuur voor muziekonderwijs aan kinderen en jongeren verbeteren. Naast aandacht voor jongeren, zal de provincie de komende jaren ook aandacht hebben voor culturele projecten voor ouderen. Daarmee wordt invulling gegeven aan het inclusief beleid uit het eerste resultaat van het coalitieakkoord.

Leeuwarden-Fryslân 2018 wordt een feest voor iedereen met blijvende effecten.

De Stichting Culturele Haadstêd 2018 is verantwoordelijk voor de uitvoering van het Bidbook. De provincie stuurt op een goede governance van de Stichting door middel van de subsidierelatie en de daarbij horende randvoorwaarden. Naast deze subsidierelatie faciliteert de provincie samen met de gemeente Leeuwarden de Stichting. Zij draagt zorg voor blijvende effecten van de projecten/evenementen van Leeuwarden-Fryslân 2018 in heel Fryslân door deze te verbinden en in te bedden in de lange termijn agenda van de provincie en de gemeente Leeuwarden, via de bestaande Samenwerkingsagenda gemeente Leeuwarden – Provincie Fryslân 2013-2025.

De provincie Fryslân heeft samen met de andere Noordelijke overheden een plan ingediend bij de minister van cultuur om in de periode 2017-2020 te fungeren als experimenterregio. Een groter bereik en effect van cultuuronderwijs is één van de doelen van het programma naast de talentontwikkeling van toptalenten in de podiumkunsten. In overleg met minister Bussemaker en het culturele veld hebben de Noordelijke overheden de plannen verder uitgewerkt in We the North, kader voor Noordelijk programma Experimenterregio 2017-2020. Het is bedoeld om een noordelijk antwoord te formuleren op het advies dat de Raad voor Cultuur aan de minister heeft gegeven om in de toekomst het beleid meer langs de lijn van stedelijke regio's vorm te geven. Gezien het feit dat twee derde deel van de bevolking in Noord Nederland op het platteland woont, heeft het noorden de minister het aanbod gedaan het begrip 'stedelijke regio' op geheel eigen wijze invulling te geven in de vorm van een experiment voor de komende kunstplanperiode.

Onderdeel van de Samenwerkingsagenda 2013-2025 tussen de provincie Fryslân en gemeente Leeuwarden is het project Kansen voor kinderen. Kinderen en jongeren moeten zich optimaal kunnen ontwikkelen in Fryslân. Dit gebeurt via deelplannen als ontwikkeling Integrale Kind Centra (IKC) (samenwerking basisschool en kinderopvang), meertaligheid, ouderbetrokkenheid en centrum voor talentontwikkeling en een pilot voortgezet onderwijs. Het project Kindpakket is een vooruitstrevend samenwerkingsinitiatief van Stichting Leergeld, Jeugdsportfonds, Jeugd cultuurfonds, de sociale wijkteams en de gemeente Leeuwarden. Het is bedoeld voor kinderen van 4 tot 18 jaar waarvan de ouders minder dan het sociaal minimumloon verdienen. Het Kindpakket is sinds mei 2014 actief in veertien gemeenten.

1.1.3 Gemeentelijk beleid

De gemeenten hebben te maken met grote transitie in het sociaal domein en minder (rijks)middelen. Het cultuurbeleid wordt meer en meer onderdeel van een integraal beleid, meestal gekoppeld aan sport, welzijn en taal. De budgetten voor cultuur zijn over het algemeen klein. Het gevolg is dat veel culturele voorzieningen zijn weg gevallen. Kunstencentra zijn op veel plekken financieel gekort, verdwenen of omgevormd naar zzp-collectieven. Daardoor is er veel marktwerking ontstaan. Ook subsidies voor verenigingen zijn niet overal meer vanzelfsprekend. De meeste gemeenten zetten hun subsidie voor cultuureducatie in via de scholen (primair onderwijs), en niet

langer voor het vrijetijdsaanbod. Veel gemeenten beschikken over combinatiefunctionarissen, een cultuurmakelaar of cultuurcoaches, gefinancierd met rijks en gemeentelijke middelen. Voor inwoners die uit kostenoverwegingen geen gebruik kunnen maken van het cultuuraanbod, wijzen gemeenten op de mogelijkheden van het Jeugd cultuurfonds of lokale minimaregelingen zoals Stichting Leergeld.

De Gemeente Leeuwarden beschrijft haar cultuurbeleid in de nota Cultuurvuur. Daarin wordt ook verwezen naar het belang van cultuur als vormende en verbindende kracht. Leeuwarden wil nadrukkelijk een centrum voor kunst en cultuur zijn, een belangrijke ontmoetingsplek, waardoor het met recht Culturele Hoofdstad van Europa genoemd kan worden. De Gemeente ziet Leeuwarden als het cultureel centrum van de regio, met een levendig en inspirerend cultureel klimaat waarin kennis en ervaringen worden uitgewisseld tussen makers - professioneel en amateurs - en publiek. Het cultuurbeleid van de gemeente omvat drie hoofdlijnen, die worden samengevat als:

- 1 Versterken van de bestaande infrastructuur: om kwaliteitsverlies te voorkomen wordt extra budget gereserveerd voor kernvoorzieningen**
- 2 Meer reuring in de stad: om dit tot stand te brengen wordt extra budget gecreëerd voor incidentele voorzieningen voor kleine activiteiten en een innovatiebudget voor grote activiteiten, waarbij samenwerking nadrukkelijk wordt gestimuleerd**
- 3 Realiseren van productiefuncties: de ondersteuning van deze functies biedt gezelschappen van wisselende samenstelling de mogelijkheid om producties te maken, acquisities te plegen en een ontmoetingsplek te realiseren ⁶**

Het nieuwe Collegeprogramma Gemeente Leeuwarden 2014-18 Iedereen is Leeuwarden, Ljouwert is eltsenien bouwt voort op deze beleidslijn door het thema mienskip centraal te stellen en het gedachtengoed van Leeuwarden-Fryslân 2018 te omarmen.

1.2 Economische trends en ontwikkelingen

Een van de meest ingrijpende ontwikkelingen waar de gehele cultuursector zowel op landelijk, provinciaal als gemeentelijk niveau nog steeds mee te maken heeft, is de bezuinigingsgolf die in het kielzog van de economische crisis sinds 2010 door de sector is getrokken. Alhoewel er inmiddels ook weer positieve geluiden gehoord worden, zijn de gevolgen van de bezuinigingen nog steeds voelbaar. Mede onder invloed van die bezuinigingen hebben grote veranderingen plaatsgevonden in de culturele infrastructuur. In feite is de culturele sector nog in transitie. Allerlei ontwikkelingen zijn als gevolg hiervan in gang getreden en zullen in belangrijke mate het beeld voor de toekomst beïnvloeden. In deze paragraaf worden de belangrijkste ontwikkelingen op een rij gezet.

1.2.1 De-institutionalisering

Er is sprake van de-institutionalisering in de gehele culturele sector. Subsidiegevers zijn minder in staat om instellingen overeind te houden en zijn kritischer en selectiever geworden als het gaat om de ondersteuning van culturele organisaties en initiatieven. Het aantal (gesubsidieerde) kunstencentra neemt af en zijn in veel gevallen verdwenen; het aantal zzp'ers en particuliere instellingen is daarentegen juist explosief toegenomen. Subsidiegevers zijn minder bereid om instellingen overeind te houden en willen liever participeren in projecten met een opdracht en een verifieerbaar resultaat. De markt neemt dienstverlening over, maar laat ook zaken liggen. Voor het aanjagen van projecten, het maken van verbindingen en het voeren van regie is minder (of geen) aandacht. Het werkgebied van de kunstencentra wordt kleiner, concentreert zich minder op het vrije-tijdsaanbod en bevindt zich over het algemeen in de steden. De kunstencentra en cultuuraanbieders zijn kleiner en kwetsbaarder geworden en bereiken een ondergrens om de dienstverlening op niveau te houden. Dit leidt tot een versnippering van het veld. Met de de-institutionalisering en de daarmee samenhangende versnippering in het veld, komt de continuïteit, maar ook de kwaliteit en toegankelijkheid van het aanbod onder druk te staan. ⁶

⁶ Cultuurvuur, p. 5.

⁷ Iedereen is Leeuwarden, Ljouwert is eltsenien, p. 5-6.

1.2.2 Marktwerking

Een gevolg van bovenvermelde ontwikkelingen is de toename van concurrentie en daarmee ook een toename van de marktwerking binnen de sector. Dit heeft consequenties voor hoe de spelers opereren. De markt neemt de dienstverlening over, maar laat ook veel zaken liggen.

Tevens zien makers, producenten en distributeurs zich onder invloed van de bezuinigingen en andere ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld de digitalisering, genoodzaakt tot een vaak moeizame zoektocht naar nieuwe verdienmodellen. Vooral in de muziek, letteren en film is deze ontwikkeling acuut en nijpend nu auteursrecht en juridische bescherming van eigendomsrechten steeds moeilijker te handhaven zijn.⁸

1.2.3 De opkomst van de zzp'er

Zoals hierboven al kort genoemd, heeft het wegvallen van instellingen in de cultuursector geleid tot een toename van zzp'ers. Het gevolg hiervan is een fundamentele verandering van de structuur van het culturele veld. Een recent rapport van de Sociaal Economische Raad laat zien dat dit een kwestie is die landelijk in de cultuursector aan de orde is. Er ontstaat een nieuwe dynamische groep cultureel ondernemers die actief kansen oppakt. Maar deze groep heeft ook behoefte aan ondersteuning, ontmoeting en netwerken juist omdat zzp'ers niet of nauwelijks meer ingebed zijn in een organisatie. Daarnaast valt het niet mee om als zzp'er je hoofd boven water te houden. Inkomsten vallen doorgaans tegen, vooral in de kunst- en cultuursector. Door bezuinigingen zijn in de culturele sector tevens minder beroepskrachten, maar meer vrijwilligers actief; de arbeidsvoorwaarden zijn verslechterd. Dit is weliswaar belangrijk voor het draagvlak maar kwetsbaar als het gaat om het vasthouden van inhoudelijke expertise.⁹

1.3 Sociale en demografische ontwikkelingen en trends

Diverse sociale en demografische ontwikkelingen beïnvloeden in belangrijke mate de culturele sector; vergrijzing en dalende leerlingenaantallen in het onderwijs, mensen trekken naar de stad, het aantal inwoners op het platteland krimpt. Maar ook de patronen in vrijetijdsbesteding veranderen; de concurrentie in vrijetijdsbesteding is groot door een toename van het aanbod (sport, digitale media). Ouders hebben het druk waardoor er minder tijd over blijft om kinderen naar culturele activiteiten te begeleiden. De economische crisis heeft er toe geleid dat keuzes gemaakt moesten worden in uitgaven, waardoor in sommige gevallen het lidmaatschap van culturele instellingen werd geschrapt. Er is over het algemeen sprake van een terugtrekkende overheid en meer nadruk op burgerparticipatie.

Onder invloed van digitalisering hebben zich grote veranderingen in de wijze van samenleven en communiceren voorgedaan. De digitalisering heeft ook grote invloed op de productie en consumptie van kunst en cultuur. Zo biedt internet de mogelijkheid om cultuurlessen op een andere manier aan te bieden en geeft internet scholen én andere aanbieders hiervoor de ruimte via diverse distributiekanaalen en platforms. Zowel binnen als buiten het onderwijs is e-learning een steeds belangrijker thema.

1.4 Ontwikkelingen en trends in de kunst- en cultuureducatie

1.4.1 Culturele loopbaan

Het is belangrijk dat inwoners van Fryslân in alle fases van hun leven – kind, jongere, volwassene en oudere – in de gelegenheid zijn om deel te nemen en mee te doen aan cultuur. Alleen zo kunnen mensen zich ontwikkelen tot volwassen culturele burgers die een volwaardige plek in de samenleving kunnen innemen. Het ontwikkelen tot cultureel burger is

een proces van jaren. Dat loopt vanaf de eerste kennismaking op school naar kunstbeoefening in de vrije tijd. Sommigen gaan een stap verder en ontwikkelen zich tot professioneel kunstenaar. Deze culturele loopbaan verloopt via drie fases:

- Van kennismaken en oriënteren door cultuureducatie in het onderwijs
- via verkennen en verdiepen door kunstbeoefening in de vrije tijd
- naar professionaliseren in de vorm van (beroeps)opleiding en uitvoering

De drie fases kunnen niet zonder elkaar, maar hangen onderling met elkaar samen. Geen verdieping zonder goede basis. Geen professionele carrière zonder kunstdeelname in de vrije tijd. Geen enthousiasme bij kinderen zonder inspirerende voorbeelden. Dit alles begint in belangrijke mate bij een kwalitatief hoogwaardig educatief aanbod en een goede infrastructuur.

1.4.1 Landelijk

In het landelijk cultuurbeleid is momenteel veel aandacht voor cultuuronderwijs van kinderen en jongeren. In de uitgangspuntenbrief van minister Bussemaker voor de cultuurnotaperiode 2017- 2020 heeft cultuuronderwijs een prominente plek. Cultuur in het basisonderwijs valt binnen de kerndoelen zoals die door het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) voor het onderwijs zijn voorgeschreven. Kerndoelen zijn streefdoelen die aangeven wat leerlingen moeten kennen en kunnen. Basisscholen maken zelf uit hoeveel en hoe ze dat onderwijs aanbieden en zijn zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun onderwijs in de leergebieden.

De Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) heeft op basis van de kerndoelen leerlijnen ontwikkeld die kunnen helpen de kerndoelen te realiseren. Tot op heden besteedt de Onderwijsinspectie weinig aandacht aan de realisatie van de kerndoelen kunstzinnige oriëntatie. Het landelijk beeld geeft wel weer dat in de praktijk steeds meer scholen gebruik maken van de SLO leerlijnen.¹⁰

In het voortgezet onderwijs is cultuuronderwijs in de bovenbouw verankerd in het vak Culturele Kunstzinnige Vorming (CKV). Het aanbod van de niet-verplichte kunstvakken kan per school erg verschillen. In de onderbouw mogen scholen zelf invulling geven aan het leergebied kunst en cultuur. De SLO geeft hiervoor suggesties en voorbeelden. De richtlijn is dat de onderbouw vooral dient als oriëntatieperiode en de bovenbouw voor het verdiepen van opgedane vaardigheden en kennis.

Sinds 2013 werken basisscholen en culturele aanbieders samen in het landelijke programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CMK). Het doel van het programma is ervoor te zorgen dat kwalitatief goede cultuureducatie een vaste plaats krijgt binnen het onderwijs en bij de culturele instellingen. Bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat cultuureducatie wordt opgenomen in het curriculum van scholen, door het ontwikkelen van leerlijnen en door de deskundigheid van leerkrachten op het gebied van cultuureducatie te vergroten. In dit kader wordt vaak gesproken over doorgaande leerlijnen, wat wil zeggen: het educatieve aanbod is zo opgebouwd dat kinderen steeds kunst- en cultuureducatie aangeboden krijgen die methodisch en inhoudelijk voortgaat op hetgeen ze reeds hebben geleerd en kunnen. Voor de lange termijn zet de minister ook in op het versterken van het curriculum en het verbeteren van de aansluiting tussen kunstvakopleidingen en de arbeidsmarkt. Bussemaker stelt extra middelen beschikbaar voor jeugdgezelschappen in de basisinfrastructuur en bij het Fonds Podiumkunsten.

1.4.2 Provinciaal

Zoals al eerder vermeld, vindt de provincie het van belang dat alle inwoners van Fryslân met cultuur in aanraking komen juist omdat cultuur mensen met elkaar kan verbinden. Wat betreft cultuureducatie sluit de provincie nadrukkelijk aan op landelijk beleid. Daarbij gaat het er om zoveel mogelijk leerlingen in aanraking te brengen met cultuur. De focus ligt in het primair onderwijs op het ontwikkelen van leerlijnen. De provincie investeert ook in het aanbod van cultuur in de vrije tijd. Beide met als doel op lange termijn bij te dragen aan de cultuurparticipatie. De instellingen in de Friese basisstructuur hebben daar een expliciete taak in.¹¹

⁸ Cultuurverkenning: Ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland – Raad voor Cultuur 2014

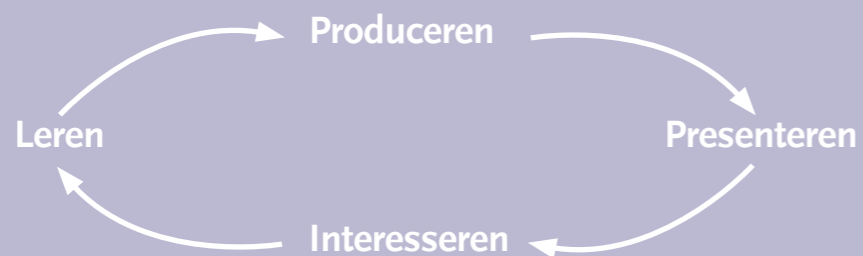
⁹ Cultuurverkenning: Ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland – Raad voor Cultuur, 2014

¹⁰ Cultuur als basis, Tussentijdse evaluatie programma Cultuureducatie met Kwaliteit, Fonds Cultuurparticipatie.

¹¹ Grinzen oer, p. 17.

1.4.3 Gemeentelijk

Cultuureducatie, cultuurparticipatie en kunstproductie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Uitgangspunt daarbij is daarom dat in iedere gemeente, groot of klein, de creatieve cyclus moet kunnen functioneren. De vorm van samenhang is de basis. In het Brabantse rapport Culturele dynamiek versterken wordt deze cyclus als volgt weergegeven:

Elk creatief proces kent een aantal vaste stappen: eerst moeten vaardigheden worden aangeleerd, vervolgens moeten deze worden aangewend om een creatief product te maken, daarna kan het product aan een publiek worden gepresenteerd, en als er veel draagvlak voor deze kunstuiting is, zal ze wortelen in de mienskip en de basis vormen voor weer nieuwe creatieve uitingen (en ketens).

Zo kan ook gekeken worden naar de culturele infrastructuur van gemeenten en de activiteiten daarbinnen:

- **leren** (regulier onderwijs, cultuureducatie, amateurkunst)
- **produceren** (amateurkunst, professionele kunstproductie)
- **presenteren** (podia, festivals)
- **interesseren** (draagvlakvorming, marketing, sponsering, mecenaat).

Essentieel is het inzicht dat de schakels in elkaar grijpen en elkaar versterken, en dat het omgekeerd zo is dat een zwakke schakel de kracht van de hele cyclus aantast. De gemeente zou het functioneren van de creatieve cyclus moeten bevorderen binnen haar gemeenschap: met amateurs of met professionals, met geïnstitutionaliseerde partijen of netwerkorganisaties, met veel geld of met weinig. Het maakt niet uit op welke wijze de cyclus functioneert, als hij maar functioneert en als er maar zoveel mogelijk inwoners aan kunnen deelnemen.

In het gemeentelijk beleid zijn de ambities op het gebied van educatie hoog, maar neemt de financiering af. De gemeenten hebben te maken met grote transitie in het sociaal domein en minder (rijks)middelen

Resultaten sectoranalyses

De sectoranalyses bieden inzicht in wat de stand van zaken binnen de verschillende sectoren op dit moment is. De uitkomsten van het veldonderzoek zijn per sector bij elkaar gebracht in de vorm van een SWOT-analyse, waarin de sterke en zwakke punten van de ontwikkelingen in het veld en de kansen en bedreigingen die daaruit voortvloeien in kaart zijn gebracht. De belangrijkste bevindingen worden hieronder achtereenvolgens voor amateurtheater, dans, beeldende kunst, design en muziek besproken.

2.1 Amateurtheater

Voor de analyse van het amateurtheater is het veld opgedeeld in drie domeinen:

- 1 Amateurtheaterverenigingen en Iepenloftspullen, die van oudsher een belangrijke rol spelen in het Friese en Friestalige culturele leven, met name in de dorpen. Hierbij horen ook de initiatieven die deze organisaties ondernemen voor jongeren (jeugdtheater in de vrije tijd). Ook (semiprofessionele) ad hoc-initiatieven vallen onder deze categorie.
- 2 Buitenschoolse theatereducatie, waarbij het gaat om de mogelijkheden voor actieve theaterbeoefening voor jeugd - kinderen en jongeren tot 18 jaar - in de vrije tijd (ook wel buitenschoolse cultuur- of kunsteducatie genoemd).
- 3 Talentontwikkeling en nieuwe initiatieven, waarbij het vooral gaat om de verbinding tussen amateurkunstbeoefening door jongeren in hun vrije tijd en de mogelijkheden die zij hebben om zich te professionaliseren. Dat traject resulteert in nieuwe initiatieven die een positie in het veld proberen te verwerven.

De opzet en analyse van de diepte-interviews en focusgroepen is gebaseerd op de beleidsthema's uit landelijk en regionaal beleid. Deze zijn per domein aan de orde gesteld. Daarnaast is er ruimte geboden aan respondenten om eigen thema's in te brengen.

2.1.1 Belangrijkste bevindingen

De belangrijkste thema's die spelen in het amateurtheaterveld hebben te maken met kwaliteit en ondernemerschap. Dat geldt voor alle drie domeinen, zij het in verschillende mate en vanuit verschillende perspectieven.

Kwaliteit

Binnen het amateurverenigingsleven en de iepenloften (openluchttheaterproducties) is kwaliteit vooral verbonden met een streven naar een professionele uitstraling.¹² Het gaat daarbij vooral om toegenomen concurrentie, die leidt naar het streven zich te willen onderscheiden. Dat speelt met name bij de iepenloften.

Binnen het jeugdtheater draait het bij het kwaliteitsvraagstuk vooral om het onderscheidend vermogen, om het duidelijk kunnen maken welke positie in het veld ingenomen wordt en welke kwaliteit geboden wordt. Er is (nog) geen expliciet kwaliteitsdenken binnen de lessen en producties van zzp-initiatieven, doordat zzp'ers vooral gefocust zijn op het realiseren en continueren van hun initiatieven.

Bij de respondenten die werken aan talentontwikkeling is het streven naar kwaliteit verbonden met de ontwikkeling in de richting van een professionele carrière en daardoor het allerbelangrijkste. Jonge professionals die nieuwe initiatieven ontwikkelen houden zich nauwelijks bezig met kwaliteit als thema, in die zin dat ze kwaliteit als vanzelfsprekend lijken te beschouwen, als iets dat bij het professional zijn hoort.

Ondernemerschap

Er is een grote behoefte aan kennis, vaardigheden en begeleiding op het gebied van ondernemerschap.

Het valt op dat de respondenten uit het buitenschoolse theaterveld en de nieuwe initiatieven het vooral hebben over organisatorische en financiële aspecten van het theatermaken wanneer ze over ondernemerschap praten.

De werving van publiek (of marketing) wordt amper genoemd en als het genoemd wordt dan meestal in de context van het samenwerken met het onderwijs of festivals. Dat kan als een 'blinde vlek' beschouwd worden, vooral ook omdat daaruit blijkt dat de respondenten zich niet bewust zijn van de maatschappelijke functie die ze (kunnen) vervullen. Een uitzondering daarop zijn de theatermakers die vanuit de 'community theater'- benadering werken. Bij hen gaat het echter vooral om actieve participatie van de doelgroep. Ondernemerschap bij amateurtheaterverenigingen en iepenloften wordt vooral in verband gebracht met toegenomen verwachtingen van publiek. Dat leidt tot een grotere financiële druk en toename van verantwoordelijkheden van besturen.

¹² Het is van belang op te merken dat het hierbij nadrukkelijk niet gaat om het willen veranderen van amateurtheater in professioneel theater, maar om het zo professioneel mogelijk organiseren en uitvoeren van amateurproducties.

Naast deze twee centrale thema's zijn ook de volgende beleidsthema's aan de orde gekomen:

Innovatie en profilering

Innovatie en profilering lijken nadrukkelijk met elkaar verbonden. Het streven naar innovatie is binnen de Friese context vooral gericht op het streven onderscheidend te zijn, in kwaliteit en uitstraling, vooral vanuit ondernemerschap gedacht. Ook spelers en regisseurs zoeken soms grotere uitdagingen en nieuwe mogelijkheden. Meer artistieke en vernieuwende vormen van theater worden vaak door ad hoc-initiatieven geïnitieerd. Daarnaast lijkt het publiek steeds meer professionaliteit te verwachten. Binnen de iepenloften bestaat bij een enkeling zorg over hoe ver dit verlangen kan gaan, gezien het steeds grotere financiële risico dat gelopen moet worden om aan die verwachting te voldoen.

Samenwerking

Er is een toename te zien in de interesse in samenwerking. Deze ontwikkeling wordt vooral gekoppeld aan bezuinigingen en een toegenomen (financiële) onzekerheid. Opvallend is dat een thema als internationalisering helemaal niet speelt in het amateurtheaterveld. Ook de behoefte aan landelijk contact, bijvoorbeeld op het gebied van kennisuitwisseling, podia of samenwerking, wordt niet genoemd. Er is met name interesse in samenwerking met (landelijke) festivals. Tryater en Pier 21 zijn de enige organisaties die een internationaal podium zoeken. Alleen Tryater en Meeuw jonge theatermakers spelen ook in de rest van Nederland, maar in beperkte mate. De theatermakers van de nieuwe initiatieven hebben meestal wel landelijke netwerken en spelen of regisseren op andere plekken.

Het thema digitalisering speelt vooral in de vorm van nieuwe media, die een nieuwe, snelle en goedkope manier van communiceren met de spelers, ouders en (potentieel) publiek bieden.

Talentontwikkeling

Keunstwurk zet in haar huidig beleidsplan nadrukkelijk in op de culturele levensloop. In het amateurtheaterveld dat zich afspeelt in de vrije tijd, is dat thema veel minder aan de orde. Talentontwikkeling staat als thema nadrukkelijk op de agenda bij professionele theaterorganisaties als Tryater, Meeuw jonge theatermakers en ook Keunstwurk. In het veld wordt hier nog niet expliciet over nagedacht. Er worden daardoor ook nog geen verbindingen gelegd tussen het onderwijs, de theatereducatie in de vrije tijd en initiatieven die richting professionalisering begeleiden en de verschillende functies die deze vervullen voor het culturele leven van de inwoners van Fryslân.

De Friese taal

De Friese taal behoeft vanuit het perspectief van taalbeleid aandacht. Binnen het amateurverenigingsleven en de iepenloften heeft de Friese taal een sterke traditie die stand houdt. Binnen de buitenschoolse jeugdtheatereducatie en de nieuwe initiatieven is het gebruik van het Fries niet vanzelfsprekend.

Leeuwarden-Fryslân 2018

Voor het amateurtheaterveld speelt de Leeuwarden-Fryslân 2018 (nog) geen rol van betekenis.

De dynamiek stad - platteland lijkt minder scherpe kantjes te krijgen doordat de zzp'ers hun werkzaamheden meer over de provincie spreiden dan de centra voor de kunsten deden. Toch zijn de meeste professionele organisaties in Leeuwarden en de grotere plaatsen te vinden. Dat betekent dat de verantwoordelijkheid voor het structurele aanbod, en daarmee de continuïteit, nog steeds in de steden ligt en het aanbod op het platteland onder druk staat.

Dit is een belangrijk knelpunt.

2.1.2 SWOT-analyses amateurtheaterveld

De sterke en zwakke punten en kansen en bedreigingen zijn hier schematisch in beeld gebracht. In de werkelijkheid zijn deze punten met elkaar verbonden.

Domein buitenschoolse theatereducatie voor de jeugd

Sterkte

Er is veel belangstelling voor theater: de klassen zijn goed gevuld en het leerlingenaantal groeit. Door de groei van het aanbod neemt ook de diversiteit van het aanbod toe.

Zwakte

De zzp'ers hebben moeite met het vinden van een goede locatie en hebben geen stabiele financiële basis maar wel hoge werkdruk. Missen vaardigheden op het gebied van ondernemerschap. Weinig of geen ruimte voor ontwikkeling op het gebied van (artistieke) kwaliteit en didactiek. De initiatieven werken nauwelijks samen. De kwaliteit van aanbod wisselt en is moeilijk te monitoren.

Kansen

Versterken van de basis van lokale jeugdtheaterinitiatieven door meer zekerheid te creëren (locatie en basisfinanciering), zodat zij een meer structurele en inhoudelijke rol kunnen gaan spelen in het veld. Organiseren van inspirerende bijeenkomsten. Versterken van de samenwerking tussen de verschillende initiatieven; gezamenlijk verbindingen leggen met onderwijs en organisaties die aan talentontwikkeling doen. Meer toegankelijkheid en transparantie door het maken van een overzicht van het veld, daarin de specifieke kwaliteiten van de aanbieders zichtbaar maken.

Bedreigingen

Weinig subsidiëringmogelijkheden, m.n. op gemeentelijk niveau. Geen of nauwelijks samenwerking met andere instellingen, onderwijs en bedrijfsleven. Krimp en afname aantal deelnemers. De Friese taal wordt meer niet dan wel gebruikt tijdens de lessen. Theater heeft een slechte positie in het onderwijs, waardoor de gewenste verbinding niet gemakkelijk tot stand komt. Zo biedt geen enkele school voor vo theater aan als examenvak. In het bo is er geen sprake van een doorgaande leerlijn theater. Weinig aandacht voor publiekswerving.

Domein talentontwikkeling en nieuwe initiatieven

Sterkte

Talentontwikkeling: Structureel gesubsidieerde theaterorganisaties als Tryater en JTS kiezen er nadrukkelijk voor talentontwikkeling vorm te geven. Ook BUOG, neemt initiatief op dit gebied, zij het incidenteel.

Nieuwe initiatieven:

Toename theatermakers en producenten die in Fryslân willen werken en daartoe initiatieven ontplooiën.

Zwakte

Talentontwikkeling: De initiatieven op het gebied van talentontwikkeling richten zich m.n. op de professionaliseringsfase. Matige verdiepende en verkennende fase.

Nieuwe initiatieven:

De meeste nieuwe initiatieven zijn verbonden met en worden op de e.o.a. manier begeleid door Tryater. Afhankelijkheid is daardoor (nog) groot.

Kansen

Talentontwikkeling: Versterken van de relatie tussen binnenschoolse en buitenschoolse talentontwikkeling in de verkennende, oriënterende en, m.n. ook, de verdiepende fase.

Nieuwe initiatieven: De nieuwe initiatieven kunnen nadrukkelijk bijdragen aan de verjonging van het Friese theaterveld en daarmee vergrijzing van het publiek tegen te gaan. De nieuwe initiatieven brengen veel nieuwe energie en nieuwe manieren van theatermaken met zich mee die inspirerend kunnen werken.

Bedreigingen

Talentontwikkeling:

Het veld is nadrukkelijk in beweging door de bezuinigingen op cvk's. De verdwijning daarvan leidt tot nieuwe netwerkorganisaties die vooral op zzp'ers draaien. En zzp'ers nemen zelf nieuwe initiatieven. Zij zijn echter niet of nauwelijks voorbereid op de dynamiek die het ondernemerschap met zich meebrengt. Door het verdwijnen van de cvk's verdwijnt kennis van het culturele veld en beleidsontwikkelingen. Dat vormt een bedreiging voor de continuïteit van het buitenschoolse theatereducatieveld.

Nieuwe initiatieven: Nieuwe theatermakers hebben geen of weinig uitzicht op structurele inkomsten op basis van hun werkzaamheden. Het is ook nog de vraag hoeveel publiek er is voor dit soort initiatieven. Weinig aandacht voor publiekswerving. Ook weinig inzicht in de specifieke kenmerken van management en marketing in de kunstensector.

Domein amateurverenigingen en iepenloften

Sterkte

Amateurverenigingen: Het amateurtheaterveld in Fryslân is groot, divers en sterk geworteld in de gemeenschap. Liefde voor theater is groot. Groot enthousiasme bij vrijwilligers. Amateurtheater versterkt maatschappelijke betrokkenheid en sociale vaardigheden. Van groot belang voor de Friese taal.

Iepenloften:

Aantal iepenloften neemt toe. Behoeftte aan kwaliteit en onderscheidende eigenschap daarmee ook. Ambitieniveau is hoog: professionaliteit wordt nagestreefd. Werken op locatie om de traditionele werkwijze van amateurverenigingen te doorbreken. Iepenlofttraditie versterkt gevoel van eigenwaarde en stimuleert participatie, draagt bij aan gemeenschapsgevoel. Van groot belang voor de Friese taal.

Zwakte

Amateurverenigingen: Verenigingen lijken stil te staan: Het ambitieniveau is laag bij de meeste, de veranderings- en vernieuwingszin vaak ook. Tradities zijn sterk. Gericht op geschiktheid voor publiek. Lastig om jonge spelers te betrekken. Onvoldoende geschikt repertoire, met name oorspronkelijk Friestalig repertoire. De vraag van verenigingen of regisseurs komt niet altijd bij het STUFT terecht.

Iepenloften:

Omvang en complexiteit van de organisatie en financiering wordt onderschat. Grote focus op de eigen activiteit, waardoor weinig impulsen van buiten gehaald worden, zowel artistiek als bestuurlijk. Verantwoordelijkheid van bestuurders neemt toe. Aantal beschikbare bestuurders neemt echter af.

Kansen

Amateurverenigingen: Veld zoekt naar nieuwe impulsen, waarbij locatie en kwaliteit en belangrijke rol spelen. Het veld heeft behoefte aan nieuw repertoire: Friestalig, met name voor de dorpen, minder traditionele stukken en waarin jonge en oudere spelers samen kunnen spelen. Impulsen van buitenaf kunnen vernieuwing tot stand brengen.

Iepenloften:

Behoeftte aan Friestalig repertoire en meer uitdagende teksten. Behoeftte aan uitwisseling van kennis en ervaring, m.n. bij de lokale iepenloften en behoefte aan uitwisseling van kennis en ervaring tussen theatermakers onderling. Vanuit een 'community theater' perspectief: iepenloften kunnen meer ruimte bieden aan vrijwilligers en spelers bij het bedenken en uitwerken van een voorstellingsconcept.

Bedreigingen

Amateurverenigingen: Vrijwilligers willen zich niet voor lange tijd aan een initiatief verbinden. Er zijn weinig stimulerende en inspirerende voorbeeldprojecten in de dorpen.

Iepenloften:

Het publiek verwacht steeds nieuwe en verrassende dingen: Hoe ver kunnen de iepenloften hierin nog gaan? Veel iepenloften maken nog traditioneel theater en zijn dus maar weinig vernieuwend in artistieke zin. Door de toename van het aantal iepenloften neemt de concurrentie toe. Dat bemoeilijkt de samenwerking. Het plafond voor publieksaantallen lijkt in zicht te komen.

2.2 Dans

De analyse van de danssector is gestructureerd aan de hand van de volgende vier deelgebieden:

- a. **dans binnen het reguliere onderwijs (po, vo, mbo)**
- b. **dans buiten het reguliere onderwijs**
- c. **koepels en ondersteuning**
- d. **talentklassen / vooropleiding**

2.2.1 Belangrijkste bevindingen

Uit het onderzoek blijkt dat er een groot en breed aanbod dans is in de hele provincie en dat er veel ambitie is. Tegelijkertijd vertrekken danstalenten uit Fryslân om aan een van de dansacademies elders in Nederland te gaan studeren. Zij keren niet meer terug omdat er weinig kans is op werk. En wil je meegaan in de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van dans en misschien dansen bij een professioneel dansgezelschap, dan moet je niet in Fryslân zijn.

De analyse maakt verder duidelijk dat er sprake is van een gebrek aan zichtbaarheid van dans in Fryslân. Duende is het enige dansgezelschap in de provincie. Het ontbreken van een professioneel gezelschap versterkt dit. Ook is er nauwelijks sprake van cross-overs in de dans.

Binnen het reguliere onderwijs komen maar weinig kinderen in aanraking met dans. Er wordt weinig gebruik gemaakt van een doorlopende leerlijn dans. Dans wordt aangeboden in de vorm van workshops voor een beperkt aantal groepen. Keunstwurk heeft wel een bijscholingsprogramma Wy Dûnsje voor leerkrachten in het basisonderwijs ontwikkeld. Dit wordt heel positief ontvangen. Van de educatieprogramma's die professionele gezelschappen uit de rest van het land hebben ontwikkeld wordt onvoldoende gebruik gemaakt. Er is een groot aantal kinderen, dat bijna niet in aanraking komt met dans, tenzij ouders hun kinderen meenemen naar dansvoorstellingen. Zo blijft dans voor veel mensen een onbegrepen kunstvorm en hebben nog veel mensen een vrij beperkt beeld van dans.

Buiten het reguliere onderwijs is er weinig dansaanbod voor mensen met een beperking. Folklore gezelschappen worden bedreigd in hun voortbestaan vanwege de vergrijzing. Commerciële dansscholen moeten heel veel aanbieden, dat wil zeggen inspelen op trends zoals wedstrijden, free-running, streetdance e.d., om rond te kunnen komen. Hierdoor ontstaat soms een tekort aan dansdocenten en gaan scholen eigen cursisten opleiden tot dansdocent. Dit gaat ten koste van de kwaliteit. Het noorden heeft behoefte aan een veel aantrekkelijker dansklimaat, zodat dansdocenten, dansers en choreografen uit andere delen van het land zich in Fryslân willen vestigen. En dansers die uit Fryslân vertrekken naar de academies in het land moeten het dansklimaat in Fryslân aantrekkelijk genoeg vinden om naar terug te keren. Wat betreft de talentontwikkeling zijn er in de hele provincie Fryslân maar twee talentklassen waar talentvolle dansers terecht kunnen. Het niveau van dansers die zich aanmelden voor de Jeugd Dans Opleiding Fryslân en de mbo Dans zou omhoog gaan als zij voorafgaand in een talentklas hebben gezeten. Het talentontwikkelingsconcept van Keunstwurk Fulkaan voor dans zou hier heel goed passen.

Leeuwarden-Fryslân 2018

In opdracht van Leeuwarden-Fryslân 2018 heeft Keunstwurk in samenwerking met Holland Dance het dansproject DûnsDansDance (DDD) ontwikkeld: een groot en divers cultureel evenement, dat gedurende 2018 verspreid over Fryslân plaatsvindt. Het is een programma dat verschillende niveaus en soorten kunstbeleving met elkaar verbindt. Er is ruimte voor artistieke excellentie, voor talentontwikkeling en voor actieve cultuurparticipatie door geïnteresseerden. DDD bestaat uit dansvoorstellingen, een parade en expertmeetings.

Legacy

Juist vanwege het feit dat dans weinig vertegenwoordigd is in Leeuwarden-Fryslân 2018, moet DDD gebruikt worden om het dansveld in Fryslân zichtbaar te maken en mogelijkheden tot samenwerken met partijen buiten Fryslân te onderzoeken. De dans in Fryslân is, zoals eerder gezegd, weinig zichtbaar en een professioneel dansgezelschap ontbreekt. Er is input nodig van buitenaf, te denken valt aan gastchoreografen, gastdansers, educatieprogramma's van de professionele dansgezelschappen. Dat levert kennis, vernieuwing en ontwikkeling op waarmee Fryslân verder kan. De samenwerking met Holland Dance is een begin. Holland Dance is het belangrijkste internationale dansfestival van Nederland.

DDD haalt de grote dansgezelschappen naar de schouwburgen in Fryslân om daar een voorstelling neer te zetten. Uit het onderzoek is gebleken dat het dansveld hier geen binding mee heeft. Om ervoor te zorgen dat zij die wel krijgen moet gebruik gemaakt worden van de expertise en professionaliteit van de gezelschappen en een programma er omheen ontwikkelen van kennisuitwisseling, workshops, trainingen en netwerkbijeenkomsten. Zo ontstaat er voor Fryslân een bruikbaar netwerk van Europese dansgezelschappen, choreografen, dansers en andere deskundigen op het gebied van dans. De Parade laat mensen kennismaken met dans, brengt cross-overs tot stand en brengt dansdocenten met elkaar in contact. De Parade is een manier om kinderen die niet snel of helemaal niet in aanraking komen met dans, er bij te betrekken.

2.2.2 SWOT-analyse dansveld

Sterke punten dansveld Fryslân

Er is heel veel ambitie in het dansveld van Fryslân. In de hele provincie kunnen mensen dansles volgen. Er is een vooropleiding dans, de Jeugd Dans Opleiding Fryslân. Aanwezigheid van de mbo dans. Bijscholingsprogramma Wy Dûnsje.

Zwakke punten dansveld Fryslân

Er is weinig sprake van samenwerking/afstemming. Concurrentie tussen de verschillende dansscholen als het gaat om tarieven. Dans komt onvoldoende aan bod in het onderwijs. Er zijn geen scholen die gebruik maken van een doorlopende leerlijn dans. Er zijn onvoldoende talentklassen. Er is geen professioneel dansgezelschap. Er is te weinig contact tussen de dansscholen op het platteland in de steden. Vooral de commerciële dansscholen moeten om te overleven heel veel dans aanbieden wat ten koste gaat van de kwaliteit, omdat er een tekort aan dansdocenten ontstaat. Leerlingen van de JDOF stromen door naar academies elders in het land en komen niet meer terug naar Fryslân. Dans is te weinig zichtbaar. Dansscholen hebben te weinig financiële middelen om gastchoreografen en dansers uit te nodigen op hun school. De behoefte aan de expertise en kennis van diezelfde mensen is groot.

Kansen

Ambities van dansdocenten zijn groot. Ze staan open voor vernieuwing en ontwikkeling. Door middel van talentklassen verspreid over de provincie het niveau verhogen van dansers die doorstromen naar de JDOF en mbo dans. Aansluiten bij landelijke ontwikkelingen op het gebied van dans en gebruik maken van de daar aanwezige expertise. JDOF en Dansgroep Duende laat zich al zien in het land. Dansveld in Fryslân zichtbaar en sterker maken, zodat het voor choreografen en dansers aantrekkelijk wordt zich in Fryslân te vestigen en aan het werk te gaan. Bewegen is gezond, dans kan mede daarom veel meer ingezet worden in het onderwijs. Wy Dûnsje doorontwikkelen naar het voortgezet onderwijs. Ontwikkelen doorgaande leerlijn dans voor het onderwijs.

Bedreigingen

Te veel gefocust op de eigen de provincie. Scholen beschikken over onvoldoende financiële middelen om expertise en kennis van professionele dansgezelschappen naar het noorden te halen. Te weinig afstemming met de mensen in het veld. Te weinig aandacht voor dans in het onderwijs. Danstalent keert niet terug nadat zij de dansacademie hebben afgerond. Dansklimaat in het noorden niet aantrekkelijk genoeg voor een professioneel gezelschap om zich hier te vestigen. Tekort aan didactisch vaardige dansdocenten.

2.3 Beeldende kunst

Het educatieve veld op het gebied van de beeldende kunst in Fryslân is gedifferentieerd. Aanbieders verschillen qua inhoud, doelen en taken van elkaar en daarom werden in het sectoronderzoek drie domeinen onderscheiden, te weten het onderwijs, het vrijetijdgebied (amateurkunst) en het gebied dat raakt aan het professionele veld (kunst in openbare ruimte, lezingen, reizen etc.). Vanuit deze drie velden is het mogelijk een doorgaande lijn, een culturele loopbaan te beschrijven die loopt van het binnenschoolse cultuuronderwijs, via educatie (binnen én buitenschools, participatie, talentontwikkeling), naar kunstvakopleidingen (instroom vanuit kunstvakopleidingen, bijscholingen en onderzoek). Zo ontstaat binnen de sector beeldende kunst als het ware een 'plattegrond' die als basis heeft gediend voor de sectoranalyse en de analyse van de resultaten.

2.3.1 Belangrijkste bevindingen

Onderwijs

Beeldende kunst is in het po en vo traditioneel redelijk goed vertegenwoordigd. Daarmee lijkt een degelijke basis aanwezig te zijn voor een doorlopende leerlijn en kennismaking of oriëntatie op het gebied van beeldende vorming. Wanneer gekeken wordt naar beeldende kunst of beeldende vorming lijkt in de basis een mogelijke culturele loopbaan van het po, vo, het mbo naar het hbo aanwezig te zijn. Op alle niveaus kan goed beeldend kunstonderwijs worden gevolgd. In het po en vo zijn de beeldende vakken traditiegetrouw nog steeds goed vertegenwoordigd. In het vo maakt CKV onderdeel uit van de lessentabel en zijn vaak nog vakdocenten aangesteld. Enige zorg gaat op dit moment wel uit naar het po en het vo als de belangrijkste plek waar aan jonge mensen goed kunstonderwijs gegeven zou moeten worden. Maar juist dáár leggen overheden, politiek en het onderwijs de laatste jaren het minste accent waardoor het aanbod incidenteler en oppervlakkiger dreigt te worden.

In het mbo en hbo lopen een aantal goede initiatieven. Daar zijn ook in de "beeldende hoek" positieve ontwikkelingen gaande op het gebied van competentiegericht-, vraag gestuurd- en praktijkgericht leren, en op gebied van talentontwikkeling en community learning. In 1992 werd in Leeuwarden de Friese Kunstnijverheidsschool Vredeman de Vries gesloten. En dat wordt in kunstenaarskringen nog steeds ervaren als een gemis. Voor kunstvakopleidingen op hbo-niveau kan men echter terecht op de Academie voor Popcultuur (onderdeel van de Hanze Hoge School Groningen) en op de NHL voor de opleiding CMD en leraren opleidingen in de beeldende vakken. Dat neemt niet weg dat er initiatieven zijn (worden) ontwikkeld voor nieuwe particuliere en hbo-gecertificeerde kunstvakopleidingen die vooral moeten worden gezien als opleidingen of 'topstudies' voor (zeer) ver gevorderde amateurs.

Educatie in de vrije tijd - amateurkunst

Het aanbod op het gebied van beeldende kunst is in relatie tot muziek, dans en theater in de minderheid. Met name de doelgroepen jeugd en jongeren komen te weinig aan bod. In 2008 is het Actieplan Cultuurbereik gestopt en onder meer veranderd in een nieuw programma Cultuureducatie met Kwaliteit. Dat moment markeert wellicht ook het verdwijnen van een aantal centra voor de kunsten en de opkomst van netwerkinstellingen, coöperaties en zzp'ers. Vanaf dat moment is onduidelijk hoeveel initiatieven op individuele basis er werkelijk plaats vinden, hoeveel docenten er werkelijk lessen verzorgen en hoeveel deelname er werkelijk is. Door het ontbreken van centrale aansturing en regie in cursus- en workshopaanbod is het niet meer mogelijk om een algemene uitspraak te doen over de kwaliteit van het educatieve aanbod. Een netwerkorganisatie als Kunstkade zorgt voor nieuwe impulsen in het kunst- en cultuureducatie domein door te werken met cultuurcoaches. Door in meerdere sociale verbanden actief te zijn kunnen interessante en onverwachte verbindingen ontstaan tussen groepen mensen die elkaar anders niet zouden treffen zoals mbo'ers die werken met basisschoolkinderen, jongeren die samenwerken met senioren.

Creatieve broedplaatsen

Het culturele klimaat van Leeuwarden dankt zijn levendigheid voor een groot deel aan ateliers en creatieve broedplaatsen: plekken waar kunstenaars, muzikanten, theatermakers en andere creatievelingen naast en/of met elkaar werken. Door een kruisbestuiving en synergie komen ze tot innovatieve oplossingen voor artistieke en maatschappelijke vraagstukken. Een opsomming: Haniahof, Ateliergroep Negen-A, Ateliers Infirmerie Wissesdwinger, De Blokhuispoort, Floris Verster Ateliers, Oude LTS. Ook de Kunstacademie Friesland ontwikkelt zich tot een volwaardige opleidingsplek in Leeuwarden en de provincie. De Kunstacademie Friesland kan een interessante partner zijn voor de opzet van een vooropleiding Minerva. Verder heeft FRIA (vakvereniging van beeldende kunstenaars in Friesland) een plan gelanceerd voor een Drawing Centre als een studieplek voor getalenteerde en excellerende kunstenaars. We vinden dit een interessante ontwikkeling, maar dan meer in een mobiele, tijdelijke variant in combinatie met bestaande kunstenaarsinitiatieven, werkplaatsen en ateliers in de provincie.

Wat betreft de infrastructuur kent Fryslân een grote beeldende kunsttraditie met nog steeds een aantal goede musea zoals het Fries Museum en Belvédère. Aan de andere kant ervaren zowel kunstenaars als musea dat er te weinig belangstelling is voor beeldende kunst. Mede door de opkomst van andere aan beeldende kunst gerelateerde kunstvormen ontstaat een diffuus beeld. De beeldende kunst komt ongeorganiseerd over, galerieën zijn verdwenen. Een CBK, en dus een goede documentatie van Friese kunstenaars, ontbreekt. Jongeren zijn gedwongen kunstvakopleidingen buiten de provincie te volgen en keren vaak niet terug. Er worden prijzen uitgereikt maar het netwerk is uiteindelijk minimaal.

Er zijn veel makers van wie er (ook in het verleden) veel autodidact zijn. In Fryslân is geen kunstacademie en dat voelt als een gemis. Friese jongeren zijn aangewezen op vakopleidingen buiten Fryslân (Groningen, Zwolle, Amsterdam) en keren dan, zoals gezegd, vaak niet terug. Talenten "lopen weg" en de gemiddelde leeftijd van Friese kunstenaars blijft hoog. Nieuwe ontwikkelingen in het hbo (CMD en Academie voor Popcultuur) kunnen deze ontwikkelingen wellicht doen kantelen. Evenals de opzet van een Vooropleiding Minerva. De gesprekken hierover met Minerva zijn inmiddels door Keunstwurk gestart (kunstvakonderwijs Hanzehogeschool).

Leeuwarden-Fryslân 2018

Dat het pad naar Leeuwarden-Fryslân 2018 een grote kans biedt om aan cultuur in Fryslân een nieuwe impuls te geven, wordt over het algemeen onderkend. Doelstelling is dat zo veel mogelijk Friese organisaties met hun activiteiten aansluiten bij de doelstellingen van Leeuwarden-Fryslân 2018. En daar ligt een gevaar op de loer: slechts enkelen voelen zich voorlopig betrokken bij Leeuwarden-Fryslân 2018, de meesten (nog) niet. Men is wel trots op het feit dat Leeuwarden culturele hoofdstad gaat worden maar mist nog een beeld bij hoe dat er uiteindelijk uit komt te zien. Men voelt zich met name door de top-down benadering van de organisatie nog niet echt uitgedaagd. Het veld voelt zich om die reden vooralsnog gepasseerd.

2.3.2 SWOT-analyse

Sterke punten

Van oudsher is een grote traditie op gebied van beeldende kunst in Fryslân aanwezig. Aanwezigheid van een aantal goede musea en galerieën (Belvédère, Kunsthuis SYB, Fries Museum, Museum Dr8888). Beeldende vakken zijn redelijk aanwezig in het po en vo. Injecties beeldend via KEK! Tekenskoalle. Jonge makers: nieuwe instroom uit mbo en hbo (popular art, FabLab, Design Factory). De komst van Leeuwarden-Fryslân 2018.

Zwakke punten

Beeldende kunst is weinig georganiseerd, veel bloedgroepen (kunst, vormgeving, fotografen, gaming). Minimaal netwerk. Onvoldoende afstemming in de provincie (men weet te weinig van elkaar). Beeldende kunst wordt nog te vaak geassocieerd met (alleen maar) autonome beeldende kusten. Politieke keuzes: gekrompen budgetten en andere taakstellingen t.a.v. beeldende kunst. De sector BK heeft last van 'het verleden' (toen alles beter was). Fryslân kent een sterke verenigingstraditie en de sociale cohesie is groot: jammer dat juist beeldende kunstenaars (als individualisten) daar minder in gedijen.

Kansen

Leeuwarden-Fryslân 2018 biedt extra kansen en groei t.a.v. beeldende kunst. In Fryslân is in het beeldende kunst onderwijs een redelijk goede doorlopende leerlijn aanwezig. In het mbo en hbo vinden interessante en vernieuwende ontwikkelingen plaats. Beeldende kunst is in het basis- en voortgezet onderwijs de meest gekozen kunstvorm. Meer dan voorheen trekken docenten beeldend (als zzp'ers) het onderwijs in. Instroom jonge makers en docenten via opleidingen als Academie voor Popcultuur en D'Drive. Nieuwe netwerkorganisaties met lage overhead zorgen voor nieuwe dynamiek. In Fryslân vindt een aantal interessante (beeldende)ontwikkelingen naast en buiten het onderwijs (FDF/FABLAB/gaming) plaats. Opzet talentontwikkeling routes. Opzet vooropleiding Minerva.

Bedreigingen

Demografische ontwikkelingen (bevolkingskrimp, minder kinderen, jeugd trekt weg). Concurrentie in vrijetijdsbesteding (bijv. meisjesvoetbal). Bezuinigingen in de BK sector (o.a. subsidies, actieplan cultuurbereik, regelingen BK). Dalende leerlingaantallen bij de centra voor de kunsten. Gefragmenteerd aanbod (omvang onbekend) door toename culturele ondernemers op de markt. Publieke belangstelling voor beeldende kunst laag, het aantal galerieën daalt. Centra voor de kunsten hebben het zwaar (inhoudelijk en financieel) en bereiken een ondergrens als het gaat om het aanbod en productontwikkeling. Samenwerking zowel tussen scholen als met culturele omgeving is lokaal onvoldoende uitgewerkt. Geen eenduidig kwaliteitskader aanwezig t.a.v. beeldende kunst.

2.4 Design

2.4.1 Belangrijkste bevindingen

Over het algemeen kan gesteld worden dat het een dynamische periode is voor de design sector. Er zijn verschuivingen gaande en er ontkiemen nieuwe dimensies die de moeite waard zijn en mogelijk om te zetten zijn naar feitelijke doelen en perspectieven. Het is geen stip op de horizon maar een bundel stippen.

Culturele loopbaan

De reguliere route om ontwerper te worden loopt eerst via de beeldende cvk vakken of techniek in het voortgezet onderwijs. Daar ontstaat de kennismaking. Daarna zijn er twee routes. mbo onderwijs, in een aan vakmanschap en ontwerpen gerelateerde opleiding: grafisch, gaming, techniek, creativiteit, natuur, etc. Er wordt opgeleid voor het middenkader van makergericht werken. De creatievaardigheden in het mbo hebben zich sterk ontwikkeld – maar voor het echte ontwerpen is doorstromen naar het hbo nog altijd een voorwaarde. Soms is iets mooi en vakkundig kunnen maken genoeg, en een kwaliteit apart, maar voor ontwerpen is een abstract denkniveau nodig. Men kan via het mbo naar een ontwerp- of kunstvakopleiding voor design op hbo-niveau doorstromen of rechtstreeks vanuit het voortgezet onderwijs. Voor een opleiding op universitair niveau is de keuze voor een Technische Universiteit designrichting de te bewandelen route. De weg terug naar Fryslân na een opleiding elders in Nederland is echter niet vanzelfsprekend. Een goed designklimaat kan een aanzuigende werking hebben – daar is inzet voor nodig.¹³

Maar er zijn ontwikkelingen gaande die bovenstaande al op middellange termijn kunnen gaan beïnvloeden. Anno 2016 ontwerper willen worden is een beetje koffiedik kijken: een lange weg zonder baangarantie. Het inzicht dat creatief leren denken en leren denken in oplossingsstrategieën onderdeel moet uitmaken van het onderwijs traject neemt een hoge vlucht. Het uitvoeren van eigen ideeën door de zich snel ontwikkelende 3D printmogelijkheden – de toekomst dat ieder gezin thuis een 3D printer heeft staan naast de computer komt steeds dichterbij.

Wat gaat dat betekenen voor ons dagelijks leven, wordt iedereen ontwerper van zijn of haar eigen dingen – en zijn daarmee ontwerpers in mindere mate nodig? De Makers movement is een sterke ontwikkeling die waarschijnlijk grote impact zal hebben op ons dagelijks leven en is een nieuwe industriële revolutie die naar alle waarschijnlijkheid grote economische verschuivingen tot gevolg zal hebben. Het is van belang deze ontwikkelingen te volgen en hier op in te spelen, bijvoorbeeld via het onderwijs.

Een nieuw initiatief heeft zich in Fryslân aangediend, namelijk de Frisian Design Factory. De Frisian Design Factory is binnen de NHL een multidisciplinaire workshop en pressure cooker-aanpak waar studenten vanuit verschillende studierichtingen samen volgens de Design Thinking methodiek relevante onderwerpen in teamverband leren benaderen en tot oplossingen komen. Frisian Design Factory is aangesloten bij het internationale Design Factory netwerk en heeft ambities om in Noord Nederland design en ontwerpen, vooral in samenwerking met het bedrijfsleven en andere organisaties, verder te ontwikkelen en daarmee bij te dragen aan impulsen voor de Noordelijke economie en de samenleving. Eveneens in het noorden heeft De Hanzehogeschool in Groningen een aan Minerva verbonden vergelijkbare ontwikkeling lopen met De Hanze Ontwerpfabriek.

De tijd dat een geldstroom van het Rijk voor vormgevingsontwikkeling via de provincie beschikbaar was, is voorbij. Na het stoppen van deze rijksbijdrage heeft de provincie Fryslân het beleid tot en met 2013 nog voortgezet. Voor de subsidiëring van designontwikkelingsprojecten worden nu aanvragen gedaan bij landelijke fondsen. Dilemma daarbij is dat regionale doelen voor projecten niet altijd gemakkelijk aansluiten bij de landelijke uitgangspunten van deze fondsen.

Met succes heeft Keunstwurk vanaf 2007 de Philips Jongeren Designprijs georganiseerd. Zeker gezien de ontwikkelingen en dynamiek in de branche en het onderwijs lijkt voortzetting en verbreding wenselijk. De Jongeren Designprijs is meer dan alleen een feitelijke prijs als bekroning voor talent. Het is vooral een manier om design voor en door jongeren te stimuleren en daarmee andere jongeren weer te prikkelen. Vanaf het begin wordt gewerkt vanuit de opdracht Verzin een ding! Gevraagd wordt om vanuit de eigen omgeving, bijvoorbeeld naar aanleiding van een moment waarop je denkt 'dit kan toch anders of beter', met een oplossing en ontwerp te komen. In 2014 is aansluitend een voorbereiding op de opdracht ontwikkeld. Met een groep jonge professionals is een trainingsprogramma ontwikkeld

¹³ De doorstromen van mbo naar hbo is in de praktijk buitengewoon moeilijk. In de praktijk zijn er drie routes; mbo, kunstvakonderwijs en TU. Profilering gebeurt steeds meer door middel van centers of excellence/expertisecentra waarin onderwijs en bedrijfsleven samenwerken.

dat via kunstcentra, musea en scholen in de vorm van workshops kon worden aangeboden. Dit impulsplan kon door het ontbreken van een subsidieconstructie voor de workshops niet worden gerealiseerd.

Oprachten vanuit het bedrijfsleven zijn relatief schaars. In het algemeen zijn bedrijven niet erg bekend met de voordelen van design als meerwaarde. In het verleden werd bijvoorbeeld in projecten samengewerkt met Syntens. Maar door bezuinigingen en het opgaan van Syntens in de Kamer van Koophandel is de ruimte om projecten en ontwikkelingen – los van een concrete vraag van een bedrijf – te ondersteunen minder goed mogelijk. De mogelijkheid om ontwerpers in te zetten bij maatschappelijke projecten, thematische innovaties en beleidsontwikkelingen zou verbeterd kunnen worden. Daar is echter een goed samenhangend plan voor nodig dat breed (onderwijs, overheid, bedrijven, vertegenwoordigende organisaties) wordt ondersteund. Het onderwijs in het mbo en hbo is actief aan het ontwikkelen, maar dat is nog wel vooral op de studenten gericht. In de basis kan het begrip over wat design kan betekenen, wat de waarde en impact kan zijn, worden verbeterd. Een breder begrip en waardering bij een breed publiek en bij mogelijke opdrachtgevers is een basisvoorwaarde die nodig is. Er is een stappenplan nodig van basis tot top om design mogelijkheden te laten ontwikkelen en groeien.

Hoewel een maatje kleiner, vooral door het ontbreken van een kunstvakopleiding die sporen nalaat, is het vestigingsklimaat voor ontwerpers niet zonder perspectief. Pluspunt is de relatieve rust en ruimte voor creativiteit. Het is niet voor niets dat ontwerpers – enigszins moegestreden in de Randstedelijke hectiek – zich regelmatig komen vestigen in Fryslân. Wonen is betaalbaar en inspiratie opdoen in het ruime landschap is een voordeel. Opdrachtgevers hoeven niet alleen hier te zijn, maar kunnen in de digitale wereld ook op afstand worden bediend. Net als elders is er onder de ontwerpers een brede 'middenmoot' maar gezien de gegevens uit het bestandsoverzicht vormgevers bij Keunstwurk is die voldoende in beweging en is er een instroom van ambitieus jong talent. De provinciale Vredeman de Vries Vormgevingsprijs – die om de twee jaar als erkenning van een goede samenwerking tussen ontwerper en opdrachtgever wordt uitgereikt – laat een stijgende gemiddelde kwaliteit zien, ook met werk van jonge ontwerpers. De echte toppers en winnaars van de prijs zijn goede ambassadeurs voor Fryslân. De inzet van de professionals bij educatie en in participatieprojecten kan zich goed ontwikkelen. Er is van de kant van de professionals behoefte aan als aanvulling en verbreding van hun aanbod.

Leeuwarden-Fryslân 2018

Leeuwarden-Fryslân 2018 heeft in de brede programmering ook lijnen uitstaan op het gebied van design. De organisatie ontwikkelt deze in samenhang met partners in onderwijs, kennisinstellingen, bedrijfsleven, overheid en publiek. Dit biedt op zich aansluitingsmogelijkheden. In deze fase is er een zich ontwikkelend aanbod waar ook mogelijkheden zijn om ontwerpers uit de eigen regio bij in te zetten. Dat vraagt echter wel om goede afstemming en samenwerking.

2.4.2 SWOT-analyse design

Sterke punten

Positief te communiceren vestigingsklimaat. Dynamiek in ontwikkeling vooral in en rond Leeuwarden-Fryslân 2018. Eigen en onderscheidend erfgoed. Aansluitingsmogelijkheden in Noordelijk verband versterkt positie. mbo en hbo onderwijs zijn sterk en positief in ontwikkeling. Komst van Frisian Design Factory

Zwakke punten

Kleine beperkte markt en relatief klein aanbod van ontwerpers. Hoewel er samenwerkingsverbanden zijn lijkt een sterk samenhangend sturend overleg te ontbreken. Ontbreken van een goed onderbouwd breed gedragen noordelijk beleid of plan. Ontbreken van financiële basis middelen op regionaal niveau.

Kansen

Ontwikkelen van een creatie educatie programma op toekomst gericht. Gevestigde en gemotiveerde jonge ontwerpers trainen en coachen voor een maatschappelijk rol als ontwerper en laten meedoen met de ontwikkelingen. Design- en ontwerpdenken onder jongeren stimuleren ook buiten schoolprogramma stimuleren om bijdrage te geven aan eigen leefomgeving. Krimpregio's impuls geven met jong creatief talent en tijdelijke broedplaatsen.

Bedreigingen

Blijven steken in de gevestigde modus. Niet voorbereid zijn of inspelen op veranderingen en ontwikkelingen. Het uitblijven van een opvolger van de Topsector Creatieve Industrie die meer regionaal gericht is.

2.5 Muziek

In de inleiding is al aangegeven dat de analyse van de muzieksector binnen een andere context tot stand gekomen is, namelijk in opdracht van de provincie. Echter zijn de bevindingen uit die analyse zijn belangrijk voor dit rapport aangezien muziek ook behoort tot ons werkveld en wij, voor een volledig beeld daarvan, ook deze sector dienen te bespreken.

2.5.1 Belangrijkste bevindingen

Landelijk wetenschappelijk onderzoek wijst steeds meer uit, dat muzikeducatie niet alleen bijdraagt aan de culturele ontwikkeling van kinderen en jongeren, maar ook aan de ontwikkeling van vaardigheden op cognitief, sociaal en persoonlijk terrein.¹⁴ Een structurele en actieve beoefening van muziek heeft een duidelijk positief effect op leerlingen, de leerprestaties en het tegengaan van schooluitval. Muzikeducatie kan er verder toe bij dragen dat leerlingen de wil tot actieve deelname aan muziek ontwikkelen, dat zij zich persoonlijk, sociaal en cultureel breed ontwikkelen en daarmee zelfbewuste, verantwoordelijke burgers van onze maatschappij worden. Uit het onderzoek naar de muzieksector blijkt dat steeds meer Friese kinderen niet langer vanzelfsprekend in aanraking komen met instrumentale en vocale muziekbeoefening.

Het bespelen van een instrument of zingen is in veel gezinnen niet (meer) gebruikelijk. Bovendien is het voor een aantal financieel niet haalbaar om een muziekinstrument én muzieklessen te betalen. Geconstateerd kan worden dat buiten de stedelijke kernen het muziekaanbod verder zal versralen. Dit zal zijn weerslag hebben op de deelname cijfers, de vitaliteit van het lokale muzikale veld en uiteindelijk op de levendigheid van lokale gemeenschappen en de talloze muziekverenigingen.

Minstens zo belangrijk is dat muziekles op veel Friese basisscholen en in het voortgezet onderwijs (maar ook op de Pabo's) nog altijd weinig structurele aandacht krijgt in het lesprogramma. Ook de verbinding tussen wat er voor kinderen en jongeren op school en in de vrije tijd op muzikaal gebied gebeurt, ontbreekt. In de meeste gevallen gaat de aandacht (inhoudelijk en financieel) uit naar kennismaking en oriëntatie; de ruimte voor ontwikkeling en verdieping ontbreekt. De culturele levensloop/creatieve cyclus (kennismaken, leren, doen) wordt te weinig in zijn totaliteit beschouwd en is op veel plekken in de provincie niet op orde. Wie naar het Friese muziekaanbod kijkt, ziet een grote hoeveelheid activiteiten, projecten en programma's, die niet in samenhang of in samenwerking tussen instellingen zijn ontwikkeld en worden aangeboden, maar veelal versnipperd door individuele instellingen c.q. cultuuraanbieders.

Wat tot nog toe in veel gevallen ontbreekt, is een gemeenschappelijke visie op muzikeducatie waaruit doorlopende leerlijnen in horizontale en verticale zin (naar leeftijd en naar niveau) voortkomen die een bijdrage leveren aan de leerdoelen in het onderwijs en een samenhangend muziek educatief aanbod. Ook de afstemming en samenwerking tussen de verschillende spelers op het gebied van muzikeducatie is door oorzaken als 'het hoofd boven water houden' onvoldoende. Vanwege de financiële druk is er ook weinig ruimte voor innovatie en ontwikkeling. De kwaliteit van de muziek-educatieve activiteiten komt hierdoor onder druk te staan. We zien verder dat de mening van de klant steeds zwaarder telt en dat het denken en werken vanuit instituties verschuift naar netwerken. Vanwege de versnippering en toename van cultureel ondernemers op de markt, is er meer dan voorheen behoefte aan regie en inhoudelijke ondersteuning op provinciaal niveau.

¹⁴ Wat weten we over muziekonderwijs? 2015, p. 24.

2.5.2 SWOT-analyse muziek

Sterke punten

Sterke verenigingstraditie en muziekverenigingen spelen op hoog niveau. Dit werkt door in de sociale cohesie, met name op het platteland. In de hele provincie kunnen kinderen en jongeren op basisoniveau muziekonderwijs volgen. Friese muziekdocenten (zowel particulier als in dienstverband) worden gewaardeerd. Meer dan voorheen trekken muziekdocenten het onderwijs in. Provinciale projecten zoals Korpsen in de klas en Wy Sjonge en lokale projecten als MuzykFirus en Muzyk op Skoalle (MoSK). Aandacht en ruimte voor popmuziek via opleidingen, festivals, productiehuis. Instroom jonge makers en docenten via opleidingen als Academie voor Popcultuur en D'Drive. Talentontwikkelingsprogramma's zoals die van Fryslân Pop, Vak M en Fulkaan. Ontstane samenwerking tussen leerorkesten. Komst van Leeuwarden-Fryslân 2018.

Zwakke punten

Overwegend losse projecten en pilots; te vrijblijvend over doel, resultaat en vervolg. Gefragmenteerd aanbod door toename culturele ondernemers op de markt. Muziek educatief aanbod is veelal klassiek en niet vernieuwend genoeg. Onvoldoende afstemming tussen aanbieders van muziekactiviteiten. Onderlinge concurrentie tussen muziekdocenten; druk om tarieven zo laag mogelijk te houden is (te) hoog. Muziekaanbieders zijn bezig met overleven waardoor ruimte voor ontwikkeling en innovatie klein is. Centra voor de kunsten hebben het zwaar (inhoudelijk en financieel) en bereiken een ondergrens als het gaat om het aanbod en productontwikkeling. Ervaring voor kinderen en jongeren afhankelijk van enthousiasme en inzet docent. Te weinig vraag gestuurd, wat scholen / klanten echt willen en kunnen. Imago verenigingen is ouderwets; weinig verenigingen actief gericht op de jeugd. Bij het ontwikkelen van activiteiten staan geldstromen centraal in plaats van inhoudelijke doelen of doorgaande leerlijnen. Opleidingen (conservatorium, Pabo's) hebben nog te weinig oog voor de ontwikkelingen in de mienskip c.q. sector. Samenwerking zowel tussen scholen als met culturele omgeving is mager. Samenwerking kan rooster technisch ingewikkeld zijn. Fysieke afstand (platteland versus stedelijke knooppunten). Te weinig onderling contact en samenwerking tussen muziekaanbieders. Kwaliteitskader muziek ontbreekt.

Kansen

Brede aandacht voor muziekonderwijs (belang en geld) bij alle partijen: overheid, onderwijs en cultuuraanbieders. Muziekonderwijs is belangrijk als kunstvak én voor het ontwikkelen van vaardigheden. Voortzetting regeling Cultuur-educatie met Kwaliteit en invoering Impulsregeling muziekonderwijs. Leeuwarden-Fryslân 2018 als katalysator voor innovatie muziekonderwijs. Nieuwe flexibele oplossingen (als de rijdende popschool); kleinschalig met passend aanbod en lage overhead. Goede muziekinfrastructuur en enthousiaste gangmakers en docenten. Muziekonderwijs aanbieden daar waar kinderen/jongeren actief zijn. Zet aanwezige talenten (studenten conservatorium en andere creatieve opleidingen) in en benoem resultaten van programma's.

Bedreigingen

Demografische ontwikkelingen (bevolkingskrimp, minder kinderen, jeugd trekt weg). Concurrentie in vrijetijdsbesteding (bijv. meisjesvoetbal). Bezuinigingen in de cultuursector (o.a. subsidies verenigingen). Dalende leerlingaantallen bij de centra voor de kunsten. Middelen worden alleen ingezet voor kennismaking (met name via onderwijs), niet voor oriëntatie en verdieping (m.u.v. top talenten). Door marktwerking alleen maar oog voor populaire instrumenten en wat commercieel interessant is. Drempel wordt hoger door duurdere prijsstelling en verdwijnen gesubsidieerd aanbod; individuele lessen worden onbetaalbaar. Musiceren in verenigingsverband neemt af, ontdekken van talent via verenigingen is moeilijker. Vakmensen hebben te weinig invloed op wat er op school gebeurt. Plannen worden bedacht vanaf het bureau niet vanuit de behoefte. Druk op kwaliteit muziekonderwijs door tekort aan middelen.

Hoofdstuk 3

Naar een visie 2020

Een belangrijke aanleiding voor dit onderzoek is de behoefte om de huidige stand van zaken binnen het werkveld van Keunstwurk in kaart te brengen om op basis van die kennis en informatie een gedegen visie naar 2020 te kunnen formuleren. Aan de hand van de bevindingen uit de sectoranalyses, afgezet tegen de meest relevante trends en ontwikkelingen, kan die visie nu daadwerkelijk geschetst worden.

Een visie gaat over inspiratie, over ambities, over kansen. Maar een gezonde dosis realisme is ook nodig. Een visie die onhaalbaar is, levert uiteindelijk weinig op. Daarom worden allereerst algemene kwesties besproken die de sector overstijgend van aard zijn. Deze beïnvloeden immers in belangrijke mate de mogelijkheden binnen de sector. Vervolgens wordt per sector aangegeven welke ontwikkelingen en good practices mogelijkheden bieden om op voort te bouwen richting 2020 om ten slotte daadwerkelijk een visie 2020 te formuleren.

Maar eerst dit: een consequentie van het kiezen voor sectoranalyses is dat deze benadering kan leiden tot een te sterk ingekaderde benadering van ons werkveld. Dit verhuult dat doorheen al deze sectoren een culturele keten loopt. Voordat ingegaan kan worden op wat de visie voor 2020 kan zijn, is het van belang hier kort bij stil te staan. Het culturele veld wordt gevormd door een samenhangende keten van voorzieningen die zich richten op de functies leren, produceren en presenteren. Deze “schakels” zijn ieder afzonderlijk opgebouwd als een piramide. Aan de top bevinden zich de hoogtepunten: de manifestaties en instellingen die de provincie nationaal en internationaal cachet geven. Deze top wordt permanent door een middensegment gevoed met kennis, talent, innovatie. De instellingen in het middensegment bevorderen de doorstroming van talent, netwerkvorming, professionalisering en de zichtbaarheid van cultuur. Tot slot rust het geheel op een basis van individuele cultuurdeelnemers, variërend van amateur tot professioneel. Tot deze basis behoren ook scholen, amateurverenigingen, maatschappelijk veld, wijk- en dorpsorganisaties. Het functioneren van de keten is gebaseerd op samenhang en samenwerking. Top, midden en basis staan in voortdurende wisselwerking met elkaar en met de “buitenwereld”. Hoe breder de basis, hoe groter de kans op ontdekking en doorstroming van nieuw talent, het draagvlak voor toonaangevende manifestaties en gezelschappen, en de kans op nieuwe impulsen voor de stedelijke economie. Andersom draagt de top weer bij aan de belangstelling, het draagvlak, het bereik en de economische spin-off van kunst en cultuur.

3.1 Sector overstijgende kwesties

Uit de verschillende SWOT-analyses is duidelijk geworden dat in hoofdlijnen bepaalde kwesties in alle sectoren spelen. Deze kwesties liggen veelal ten grondslag aan de specifieke zwakten en de bedreigingen in deze sectoren.

3.1.1 Continuïteit en kwaliteit

Een vraagstuk dat voor alle sectoren aan de orde is, hangt samen met de de-institutionalisering en de versnippering van het veld. Het verdwijnen van instellingen en de opkomst van zzp'ers in de sectoren zet de continuïteit, toegankelijkheid en de kwaliteit van het aanbod onder druk. Organisaties die hier tot voor kort mede de verantwoordelijkheid voor droegen zijn gekort op hun subsidies of helemaal wegbezuinigd. Zzp'ers zorgen voor veel dynamiek, veerkracht, lenigheid, nieuw elan, nieuwe vormen van samenwerking en nieuwe vormen van kunst, cross overs, (natuur en cultuur, welzijn en cultuur, etc.) en springen in op de vraag, maar hebben vanuit hun positie als zelfstandige ook te maken met specifieke uitdagingen. Het gevolg is dat andere belangen ook een rol gaan spelen. Het is belangrijk op te merken dat de betrokkenheid van deze mensen bij de sectoren groot is, maar ze zijn echter niet of nauwelijks voorbereid op de dynamiek die zelfstandig werken met zich meebrengt op het gebied van ondernemerschap (organisatie, financiën, fondsenwerving). De sectoranalyses maken inzichtelijk dat er met de veranderingen in het veld ook een specifiek behoefte is ontstaan bij zowel zzp'ers als organisaties. Het gaat dan vooral om artistieke, inhoudelijke ondersteuning en een behoefte aan informatie, training en uitwisseling over aspecten die samenhangen met het cultureel ondernemerschap, zoals marketing, netwerken, fondsenwerving, zakelijk beleid.

Investeren in en de waarborging van de kwaliteit van het aanbod is van wezenlijk belang voor alle sectoren. (Bij)scholing van lokale docenten, culturele ondernemers, maar ook van (amateur)kunstenaars, kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Hiertoe kunnen professionals (zoals bijvoorbeeld dansers, acteurs, choreografen, regisseurs, beeldend kunstenaars, vormgevers) gedurende een bepaalde periode uitgenodigd worden te werken met docenten en (amateur)kunstenaars in Fryslân. Dergelijke professionals 'in residence' kunnen zowel binnenschools als voor instellingen en spelers buiten het reguliere onderwijs van betekenis zijn. Maar ook kan aansluiting gezocht worden bij professionele dans- en theatergezelschappen die voorstellingen verzorgen in de theaters in het noorden, of bij tentoonstellingen. Als de betrokken professionals in het noorden zijn, kan ze bijvoorbeeld gevraagd worden workshops te geven aan lokale docenten en (amateur)kunstenaars.

3.1.2 Samenwerking en afstemming

De SWOT-analyses laten zien dat er sprake is van een gebrek aan samenwerking en afstemming tussen de verschillende partijen in de sectoren en tussen sectoren onderling. Het ligt in de lijn der verwachting dat dit gerelateerd is aan de hierboven besproken versnippering van het veld. Binnen KEK! is 3 jaar gewerkt aan betere afstemming en samenwerking tussen regio's en cultuuraanbieders Dit lijkt vruchten af te werpen. Er wordt gewerkt met dezelfde vaktermen, idioom, kwaliteitscriteria. De cultuursector heeft de neuzen tot op zekere hoogte dezelfde kant

op staan, maar hier kan naar 2020 toe nog verder op ingezet worden. Samenwerking is ook van belang vanuit een ander oogpunt. Het kunstminnende publiek is een alleseeter geworden. Niet iedere kunstliefhebber heeft dezelfde voorkeuren. De een is meer ingesteld op muziek, nog los van allerlei genres die daarin te onderscheiden zijn, de ander houdt meer van lezen, van dans of van theater, en weer anderen zijn visueel ingesteld. Door in de verschillende sectoren cross-over-projecten te organiseren worden mensen met verschillende belangstellingen bij elkaar gebracht en het publiek vergroot. Nog breder gezien liggen er kansen door samenwerking te zoeken met andere disciplines en sectoren en het maatschappelijk veld. Bijvoorbeeld in 1) de verbinding van kunsten en cultuurhistorisch erfgoed, waardoor deze elkaar kunnen inspireren en versterken, 2) in de verbinding kunsten, erfgoed en wetenschap (o.a. tussen musea en wetenschap) en 3) in het inzetten op de vergroting van de aandacht voor maatschappelijke effecten van kunst en cultuur op onderwerpen zoals gezonde leefstijl, krimp, vergrijzing, ontwikkelkansen op arbeidsmarkt etc. door bijvoorbeeld community art projecten en activiteiten (de maatschappelijke context).

3.1.3 Verankering in het onderwijs

De verankering van de sectoren in het onderwijs (zowel po als vo) kan versterkt worden. Theater heeft bijvoorbeeld een zwakke positie in het onderwijs: geen enkele school biedt voor het voortgezet onderwijs theater aan als examenvak. Ook voor dans is er weinig aandacht in het onderwijs. In sommige gevallen is de aandacht er wel maar is deze niet van het gewenste niveau of inhoud. Zo is het educatieve aanbod van muziek bijvoorbeeld veelal klassiek en niet vernieuwend genoeg. Daarbij was de afgelopen jaren binnen de Pedagogische academies (pabo) de aandacht voor muziekonderwijs minimaal. Het gevolg hiervan is dat de huidige generatie groepsleerkrachten onvoldoende is opgeleid en niet ervaren is in het geven van muziek. Veel leraren zijn niet bekwaam of zijn handelingsverlegen. Op dit moment is wel sprake van hernieuwde aandacht voor muziek binnen de opleidingen. De bijscholingsprogramma's binnen KEK!, dat Keunstwurk in samenwerking met de overheid, het onderwijs, de twee pabo's en culturele organisaties heeft ontwikkeld, draagt nadrukkelijk bij aan de bevordering van de bekwaamheid van docenten. ¹⁵ Het primaire doel is de kwaliteit van het cultuuronderwijs in Fryslân flink te verbeteren, maar dit programma draagt ook bij aan de stimulering van het aanbod in het onderwijs en in het verlengde daarvan ook aan de verankering van de sectoren. Met name als het gaat om de culturele loopbaan is de vertegenwoordiging van de verschillende sectoren binnen het onderwijs van belang. Het feit dat binnenschoolse activiteiten op het niveau van kennismaking zit, betekent dat verbreding, verdere scholing en verdieping vooral ingevuld worden buiten de school. Hiermee is er in de binnenschoolse activiteiten te veel nadruk komen te liggen op kennismaking en veel minder op verbreding en verdere scholing. Gevolg is dat de verdieping buitenschool onvoldoende tot wasdom komt. Het verdwijnen van de buitenschoolse cultuuraanbieders heeft hier ook mee te maken. Binnen deze context is ook de constatering van belang, dat de ambities om te komen tot doorgaande leerlijnen en het verbinden van binnenschoolse-, buitenschoolse- en talentenprogramma's in veel sectoren groter zijn dan deresultaten in de praktijk. ¹⁵

3.1.4 Talentontwikkeling en perspectief

Talentontwikkeling gaat over iemand die een waarneembare, natuurlijke aanleg heeft voor één of meerdere kunst disciplines en de motivatie heeft om zich hierin verder te ontwikkelen. Een talent wil graag uitblinken en kan daarmee als voorbeeld en inspiratiebron dienen voor een grote groep anderen. Het ontwikkelen van talent bij kinderen en/of jongeren én het begeleiden van talentvolle kinderen en/of jongeren is van belang voor de ontwikkeling van de toekomstige professional of excellerende amateurkunstenaar. In de analyses is naar talentontwikkeling gekeken vanuit het denken in termen van de culturele levensloop, waarbij drie fases worden onderscheiden:

- 1 - de verkennende en oriënterende fase (binnenschools: basisonderwijs, voortgezet onderwijs),**
- 2 - de verdiepende fase (buitenschools: actieve kunstbeoefening in de vrije tijd tot 18 jaar) en**
- 3 - de professionaliseringsfase (doorstroming naar kunstvakopleidingen).**

Al deze fases hebben een specifieke functie in het gehele ontwikkelingstraject. Op basis van de sectoranalyses is duidelijk geworden dat in de praktijk knelpunten ontstaan doordat een specifieke fase juist te veel of te weinig ontwikkeld is. Vooral de doorstroming of aansluiting tussen de verschillende fases wordt dan problematisch. In het theaterveld is er bijvoorbeeld nauwelijks aansluiting tussen het onderwijs en de aanbieders van jeugdtheater in de vrije tijd, waardoor dit deel van het veld de verdiepende functie die het zou kunnen hebben niet goed kan vervullen.

¹⁵ Binnen KEK! zijn specifieke bijscholingsprogramma's voor de sectoren ontwikkeld: muziek (Wy Sjonge), dans (Wy Dûnsje), beeldende kunst (Tekenskoalle) en theater (Wy Spylje).

Ook de verbinding tussen lokale initiatieven en de meer centraal georiënteerde Jeugdtheaterschool/Meeuw functioneert nog niet optimaal. In de danssector stromen er weinig cursisten door naar de mbo of hbo opleidingen. De cursisten die wel doorstromen zouden een hoger niveau moeten hebben. Een andere kwestie is dat op het platteland, maar zeker ook in de stad Leeuwarden, er wat betreft talentontwikkeling nog een verbeteringsslag gemaakt kan worden. In Leeuwarden is wel aandacht voor toptalent (Meeuw, Jeugddansopleiding), maar voor de laag daaronder nauwelijks. Aangezien binnen het educatiedomein (zowel binnen- als buitenschools) in belangrijke mate het fundament gelegd wordt voor nieuwe generaties makers (en kijkers) is dit een kwestie die aandacht behoeft. Iedere investering in het opleiden van een nieuwe generatie heeft voor wat betreft de stimulering van het kunstklimaat in Fryslân, alleen zin als er ook een perspectief geboden wordt. Voor diverse sectoren is dit perspectief te weinig aanwezig. Het gevolg hiervan is dat de jonge generatie wegtrekt uit de provincie en ook niet terugkeert. Tegen de achtergrond van trends als vergrijzing en leegloop wordt deze kwestie nog nijpender.

3.1.5 Zichtbaarheid

Wat betreft de zichtbaarheid van de sectoren is er nog winst te boeken. Om de zichtbaarheid te vergroten kan een jaarlijks terugkerend evenement georganiseerd worden, vooral na 2018. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld een dansfestival of een theaterfestival. Maar ook een multidisciplinair festival zou een impuls kunnen geven aan de bekendheid van de verschillende sectoren. Een dergelijk festival bevordert cross-overs en samenwerking tussen verschillende disciplines en komt tegemoet aan de behoeften van de moderne omnivore cultuurconsument. Er worden al wel festivals georganiseerd, het zou dan ook belangrijk zijn om onderscheidend te zijn door bijvoorbeeld een internationale component toe te voegen. Dit zou gelijk een impuls geven aan de internationalisering van de sector, waar nu nog nauwelijks sprake van is. Eveneens ter vergroting van de zichtbaarheid van de sectoren, zou gedacht kunnen worden aan de ontwikkeling van een digitaal platform waarop alles op het gebied van die specifieke sector te vinden is. Daarbij kan overwogen worden een platform te ontwikkelen in samenwerking met Groningen en Drenthe.

3.1.6 Internationalisering

Dit thema schittert juist door afwezigheid. Opvallend is dat internationalisering nauwelijks een rol lijkt te spelen in het culturele veld. Door Leeuwarden-Fryslân 2018 zal een internationaal netwerk zich aandienen. Dit biedt interessante kansen voor het veld. De internationalisering kan bevorderd worden door te investeren in een internationaal netwerk dat ook na 2018 blijft bestaan. Dat netwerk kan weer nieuwe impulsen opleveren voor de gehele sector en daarmee ook de dynamiek en aantrekkelijkheid stimuleren.

3.2 Leeuwarden-Fryslân 2018

Het belang van Leeuwarden-Fryslân 2018 wordt in het veld erkend. Wel is duidelijk geworden dat in diverse sectoren nog geen aansluiting gevoeld wordt met de organisatie. Gezien de gewenste katalysatorfunctie, innovatie en vernieuwing en iepen mienskip van Leeuwarden-Fryslân 2018, is het van belang dat deze aansluiting gestimuleerd wordt. Het zou goed zijn Friese kunstenaars, zowel amateur als professioneel, te verbinden aan projecten van de grotere en gevestigde namen (nationaal en internationaal). Dit biedt voor de toekomst de kans dat onderlinge betrokkenheid zal groeien en dat competentie en kwaliteit zullen toenemen. Daarnaast dient ook de betrokkenheid van het publiek, in de rol van vrijwilliger, participant of bezoeker, gestimuleerd te worden.

Door de komst van Leeuwarden-Fryslân 2018 ontstaat in de provincie een enorme opmars van interessante educatieve programma's op het gebied van cultuur, natuur, milieu, biodiversiteit, duurzaamheid, etc. die ook na 2018 moeten doorontwikkelen. Door het op termijn opzetten van één provinciaal loket waar krachten en expertise gebundeld worden, vergroten we de potentie hiervan, ook landelijk (gevarieerd, hoogstaand, samenhangende leerlijnen en programma's).

3.2.1 Legacy

Het is al eerder gezegd dat de benoeming tot Culturele Hoofdstad van Europa 2018 als katalysator, als aanjager voor de sector en de hele provincie kan fungeren. Hiermee wordt mede duidelijk dat de waarde van Leeuwarden-Fryslân 2018 nadrukkelijk ook op de lange termijn gezien dient te worden. Belangrijk is dat de provincie Fryslân in de periode na Leeuwarden-Fryslân 2018 de culturele dynamiek die ontstaan is in de aanloop ernaar toe, weet te bewaren.

Dit tegen een achtergrond van trends zoals: krimp, versterking van de steden, vergrijzing, toename van coöperatieve initiatieven, toename van allochtone cultuur via eerste, tweede en derde generatie nieuwkomers en globalisering. Het gaat hier niet alleen om kunst en cultuur. Het gaat ook om een functie waarvoor het beste adjectief nog gevonden moet worden: 'sociaal-cultureel', 'sociaal-dynamisch', 'community driven', 'sociaal ondernemend' of nog anders. Het ligt voor de hand vooral de cultuurparticipatie hierbij als voertuig te nemen.

Cultuur kan juist nu in heel Fryslân ingezet worden als aanjager voor blijvende veranderingen. Veranderingen op bijvoorbeeld het gebied van biodiversiteit, de relatie tussen stad en land of hoe wij met z'n allen samenleven. Een meerwaarde van Leeuwarden-Fryslân 2018 is dat het de gelegenheid biedt dit in samenwerking met andere regio's van Europa te doen.

3.3 Bouwstenen per sector

3.3.1 Amateurtheater

Het amateurtheaterveld in Fryslân is groot en divers en sterk geworteld in de Friese gemeenschap. Het speelt daardoor een belangrijke rol voor de lokale gemeenschap en het gebruik van de Friese taal. De liefde voor theater is sterk aanwezig, hetgeen onder meer zichtbaar wordt in een groot enthousiasme bij vrijwilligers. Een positieve ontwikkeling is dat het aantal iepenloften toeneemt en het ambitieniveau hoog is. Er wordt actief gewerkt aan verjonging, zowel bij de amateurtheaterverenigingen als bij de iepenloften. Er is ook een flink aantal ad hoc-groepen dat werkt vanuit eigen artistieke uitgangspunten en regelmatig producties maakt. Daarnaast spelen organisaties als BUOG en Keunstwurk een voortrekkersrol op het gebied van locatie- en community-theater met amateurs.

Een belangrijke trend binnen het amateurtheaterveld is dat er een toename te zien is van theatermakers en producenten die in Fryslân willen werken en daartoe initiatieven ontplooiën. Dergelijke nieuwe initiatieven kunnen nadrukkelijk bijdragen aan de verjonging van het Friese theaterveld en daarmee mogelijk ook helpen de vergrijzing van het publiek tegen te gaan. De nieuwe initiatieven brengen veel nieuwe energie en nieuwe manieren van theatermaken met zich mee die inspirerend kunnen werken voor het amateurtheaterveld.

Om het amateurtheaterveld nog verder te versterken kan ingezet worden op het stimuleren van nieuwe impulsen. In het veld bestaat bijvoorbeeld behoefte aan nieuw repertoire. Het gaat dan vooral om Friestalig repertoire, met name voor de dorpen, minder traditionele stukken en stukken waarin jonge en oudere spelers samen kunnen spelen. Impulsen van buitenaf kunnen bijdragen aan het tot stand brengen van vernieuwingen en artistieke prikkels. (De aanloop naar) Leeuwarden-Fryslân 2018 zou hier een belangrijke bijdrage aan kunnen leveren.

Talentontwikkeling staat als thema nadrukkelijk op de agenda bij professionele theaterorganisaties als Tryater en Meeuw jonge theatermakers. Ook BUOG biedt ruimte voor jong talent om zicht te bewaren in locatie- en community-theater. Daarbuiten wordt hier nog niet expliciet over nagedacht. Er worden daardoor ook nog geen verbindingen gelegd tussen het onderwijs, de theatereducatie in de vrije tijd en initiatieven die richting professionalisering begeleiden en de verschillende functies die deze vervullen voor het culturele leven van de inwoners van Fryslân. In de bestaande talentontwikkeling ligt de nadruk heel sterk op toptalent. Tryater werkt alleen met afgestudeerden vanuit het kunstvakonderwijs en Meeuw werkt alleen met toptalent. De laag daaronder wordt nog nauwelijks bediend, het is daarom van belang dat er plaatsen gecreëerd worden waar dat wel gebeurt.

Er is veel belangstelling voor theatereducatie in de vrije tijd, maar de verbinding met en tussen de binnenschoolse – en buitenschoolse theatereducatie kan nog worden versterkt. In het buitenschoolse aanbod worden vooral activiteiten ontplooid die bijdragen aan de verkennende fase omdat deze onvoldoende in het onderwijs aangeboden worden. Oriënterende en verdiepende activiteiten, die juist in het buitenschoolse aangeboden zouden moeten worden komen te weinig voor. De versterking van de aansluiting tussen de binnen- en buitenschoolse theatereducatie is voor de komende jaren een belangrijk aandachtspunt.

3.3.2 Dans

De analyse van de danssector maakt duidelijk dat er een groot en breed aanbod dans is in de hele provincie en dat er veel ambitie is. Dit biedt een belangrijke basis waar op voortgebouwd kan worden met het oog op 2020. In termen van 'een punt op de horizon plaatsen' biedt de analyse meerdere aanknopingspunten.

Fryslân kan op dansgebied aantrekkelijker gemaakt worden voor dansers en choreografen om naar terug te keren of er te blijven. Het is daarom van belang dat er een nieuwe koers voor het dansveld ontwikkeld wordt. Een commissie waarin alle dansdisciplines vertegenwoordigd zijn zou dit samen met het dansveld moeten doen. De dans zou vanuit het veld versterkt moeten worden en daarbij zou gebruik gemaakt kunnen worden van de expertise en kennis die elders in het land aanwezig is.

Productiegroepen hebben een positieve invloed op de zichtbaarheid van de dans. Deze groepen kunnen samengesteld worden vanuit de verschillende dansscholen, waarmee tegelijkertijd het samenwerken en afstemmen tussen de verschillende partijen bevordert wordt.

De ondersteuning van het dansgezelschap Duende is van groot belang. Het is het enige dansgezelschap dat Fryslân heeft. Het moet zich verder kunnen ontwikkelen en versterken. Maar daarnaast is er behoefte aan een professioneel dansgezelschap. Wellicht is een verbinding met het professioneel dansgezelschap Club Guy & Roni in Groningen denkbaar. Zo'n gezelschap draagt bij aan de aantrekkelijkheid van Fryslân voor dansers en choreografen.

Neushoorn en D'Drive kunnen wellicht een stimulans geven aan het bevorderen van cross-overs in de dans in Fryslân. De Parade die tijdens Leeuwarden-Fryslân 2018 plaatsvindt, is ook voor de dansscholen in de provincie interessant als het gaat om cross-overs en samenwerken, ook na 2018.

Om dans in het reguliere onderwijs te stimuleren kan gebruik gemaakt worden van de door SLO ontwikkelde leerlijn dans en de in opdracht van Scala door Marjanne Oost ontwikkelde doorlopende leerlijn dans voor het onderwijs in Drenthe. Dit kan nog eens versterkt worden door de educatieprogramma's die professionele dansgezelschappen ontwikkelen. Haal educatieprogramma's van professionele gezelschappen naar het noorden. Bijvoorbeeld in het kader van de noordelijke samenwerking tussen Groningen, Drenthe, Fryslân en We the North, kader voor Noordelijk programma Experimenteerregio 2017-2020.

Om de doorstroming en talentontwikkeling te bevorderen is er behoefte aan een concept talentontwikkeling voor de gehele provincie. Een verbreding van Fulkaan is wellicht in dit kader een kans.

3.3.3 Beeldende kunst

Een van de sterke punten van de beeldende kunstsector is dat er van oudsher een grote traditie op gebied van beeldende kunst in Fryslân aanwezig is. Het veld wordt nog eens versterkt door de aanwezigheid van een aantal goede musea en galerieën (Belvédère, Kunsthuis SYB, Fries Museum, Museum Dr8888). In alle lagen van het onderwijs is de beeldende kunst sterk aanwezig, maar veelal ad hoc. Met name in het mbo en hbo vinden interessante nieuwe ontwikkelingen plaats die bijvoorbeeld zorgen voor een instroom van jonge makers en docenten in het veld. Een (binnenschoolse) culturele loopbaan van het po, vo het mbo naar het hbo is een redelijk soepel doorgaande lijn. Binnen de keten kennismaking en verdere scholing, verdieping en professionalisering is het mogelijk goed beeldend kunstonderwijs te volgen. Wat betreft verdieping en professionalisering blijkt het veel moeilijker om goede plekken te vinden.

De talentontwikkeling ten aanzien van de beeldende kunst zou beter kunnen. Buiten het onderwijs wordt (nog) niet zo veel aan talentontwikkeling gedaan. In het onderzoek Talentroutes in Fryslân van Keunstwurk wordt een talentontwikkelingslijn beeldende kunst ook niet genoemd. Jonge talenten zijn aangewezen op kunstvakopleidingen buiten de provincie en keren na hun opleiding maar mondjesmaat terug. Nieuwe opleidingen als CMD, de Popacademie en ook de (particuliere) Kunstacademie Friesland kunnen hierin verandering aanbrengen. Een voorbeeld van een good practice in een andere sector is Neushoorn (mbo D'Drive Friesland College). Hier doet men aan talentontwikkeling door talenten een podium te bieden en stapsgewijs verder te helpen, door gevestigd talent nóg verder te helpen middels speciale projecten, door (evenementen)kader te ontwikkelen en door bijeenkomsten te organiseren waarbij (inter)nationaal bekende artiesten en leerlingen elkaar treffen. Dergelijke ontwikkelingen zouden ook voor de beeldende kunst nadrukkelijker gestimuleerd kunnen worden. Hierbij valt ook te denken aan begeleidingsprogramma's waarin jonge pas afgestudeerde (Friese) kunstenaars tijdens projecten, evenementen of opdrachten worden gecoacht in het vinden van een plek in de beeldende kunstwereld.

Beeldende kunst is een relatief individu-georiënteerde sector met daardoor een minder groot publieksbereik. Bovendien is het een 'statische discipline' die zowel in de productontwikkeling als in het presenteren daarvan vaak een langere looptijd heeft. Exposities, tentoonstellingen en presentaties zijn kortom niet zo dynamisch (i.t.t. dans, muziek, theater) en qua tijd, geld en moeite is het een lastig te organiseren discipline. Meer dynamiek kan bereikt worden door beeldende kunst in een breder perspectief te zien en onderdeel te laten zijn van grotere evenementen, festivals of thematische projecten waarbij cross-overs worden gezocht en samenwerking wordt aangegaan met andere disciplines. Op die manier kan een breder publiek bereikt worden. De komende jaren moet sterker ingezet worden op het stimuleren van samenwerking binnen en buiten de sector. Interessant in dit verband is mogelijk het feit dat Leeuwarden de laatste jaren een van de drie hotspots van de Nederlandse game-industrie geworden is, en dan met name op het gebied van toegepaste games. De NHL heeft het lectoraat Serious Gaming ingericht als schakel tussen maatschappelijke partijen en de creatieve industrie en er wordt samengewerkt met het Friesland College dat een praktijkgestuurde mbo-opleiding biedt voor de game-industrie. Kenmerkend voor de Friese gamesector is dat ontwikkelaars nauw samenwerken met grote regionale bedrijven en instanties: de Gasunie, FrieslandCampina, de scheerapparatenfabriek van Philips uit Drachten, het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) en De Friesland Zorgverzekeraar.

Het zou voor de sector beeldende kunst heel goed zijn als een Academie Minerva Vooropleiding in Leeuwarden opgezet zou worden. Een vooropleiding heeft als doel gemotiveerde leerlingen op te leiden tot kansrijke eerstejaars studenten aan Academie Minerva. Op dit moment is er al een vooropleiding in Groningen.

Het veld geeft aan dat de sector zo veranderd is dat het werken vanuit instituten (centra voor de kunsten) niet meer voldoende is. Er is behoefte aan (brede, provinciale) netwerken die vraag en aanbod samenbrengen en waar kennis wordt gedeeld. Meer dan in het verleden, bestaat de behoefte aan één intermediair of platform die aanbod en vraag bij elkaar brengt, kennis kan delen en zorgt voor ontmoeting en debat, het liefst op provinciaal niveau.

Keunstwurk heeft, in samenwerking met het onderwijs, de twee Pabo's en culturele organisaties, KEK! ontwikkeld. Doel is de kwaliteit van het cultuuronderwijs in Fryslân flink te verbeteren. Het binnen dit kader ontwikkelde programma Tekenskoalle blijkt een succes. De inzet van het programma is dat individuele leerkrachten versterkt worden in hun eigen tekenvaardigheden en het begeleiden van leerlingen in hun ontwikkeling in het tekenen. Naast het volgen van teamtrainingen worden leerkrachten uitgenodigd bij inspiratiemiddagen in het Fries Museum en om met hun klas deel te nemen aan het eindevenement. KEK! en, specifiek voor de beeldende kunst, Tekenskoalle geven een injectie aan de beeldende kunstsector. De volgende stap zou moeten zijn om de Tekenskoalle door te ontwikkelen.

3.3.4 Design

Het vestigingsklimaat voor ontwerpers is niet zonder perspectief. Vooral de relatieve rust en ruimte voor creativiteit is aantrekkelijk. Wonen is betaalbaar en inspiratie opdoen in het ruime landschap is een voordeel. Opdrachtgevers hoeven niet alleen hier te zijn, maar kunnen in de digitale wereld ook op afstand worden bediend. De aantrekkelijkheid van Fryslân als vestigingsplaats voor ontwerpers kan sterker uitgedragen worden. Hierbij zou ook een koppeling gemaakt kunnen worden tussen design en regionaal erfgoed.

Het enkele jaren terug landelijk ingezette Topsectoren-beleid voor economie, waar ook de Creatieve Industrie onderdeel van uitmaakt, lijkt over zijn hoogtepunt heen te zijn. In plaats van bijvoorbeeld internationalisering lijkt nu juist weer ruimte te ontstaan voor de lokale initiatieven, beleid voor daar waar het gebeuren moet. De regio kan hier van profiteren.

Er zit veel ontwikkeling in het hbo en mbo onderwijs met betrekking tot design. Hoewel dat perspectief biedt, lijkt het belangrijk actief te zijn om het gevestigde designklimaat hierbij te kunnen laten meeprofiteren. Bijscholing, deskundigheidsbevordering en actief laten participeren, vraagt om een doelgericht programma. Een oriëntatie hierop samen met kennisinstellingen en bijvoorbeeld de opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving van de NHL is een uit te werken optie. De Frisian Design Factory bestaat uit een breed netwerk van experts. Deze creatieven, studenten, bedrijfskundigen en onderzoekers ontmoeten elkaar in de innovatielabs. Samen lossen ze complexe vraagstukken op met behulp van de design thinking methode. Verder werken ze aan nieuwe producten en diensten en doen ze onderzoek. De Frisian Design Factory organiseert deze ontmoetingen en zorgt voor effectieve samenwerking. Naar 2020 toe zou dit nog verder doorontwikkeld kunnen worden.

De maatschappelijke ontwikkeling van Do-It-Yourself en een Hackers en Makers movement gaat indirect ook design aan. De rol, betekenis en waarde van de ontwerper in het maatschappelijk verkeer en de ontwikkeling en het gebruik van producten en diensten kan in relatief hoog tempo gaan veranderen. Een betrokken en verbindende houding daarbij is een voorshot op de toekomst. Communicatie daarover en het zichtbaar maken van de maatschappelijke basiswaarde van design is van groot belang om aansluiting op de toekomst te kunnen maken.

De waarde toekenning van kunst en creatie in de ontwikkeling van kinderen in combinatie met nieuwe technieken zoals digitalisering en 3D printen vraagt om een nieuwe aanpak binnen het onderwijs. Kortgeleden is het rapport Platform Onderwijs2032 verschenen, waarin een voorstudie is gedaan naar mogelijke vernieuwingen binnen het onderwijs. In de praktijk zijn al voorbeelden bekend van kennismakingsactiviteiten, waarbij leerlingen in het voortgezet onderwijs in contact worden gebracht met ondernemers uit de creatieve sector. Het LKCA heeft hiertoe experimenten ondersteund binnen havo en vwo en doet dat binnenkort ook in het vmbo. De combinatie van bètavakken met kunst, en ook kunst en techniek, is hierbij een inhoudelijk thema.

Het aanbod en de markt voor design en ontwerpers is in beweging. Een actueel overzicht is de basis voor reacties daarop. Een tweejaarlijkse monitor en het actief presenteren van resultaten en ontwikkelingen is van toenemend belang. Ook neemt de belangstelling toe en zijn er mogelijkheden om de jonge en gevestigde ontwerpers aan de educatie bij te laten dragen door middel van gerichte inzet van ervaring door zzp'ers.

3.3.5 Muziek

De muzieksector kent een sterke verenigingstraditie en muziekverenigingen spelen op hoog niveau. Dit werkt door in de sociale cohesie, met name op het platteland. Muziekeducatie voor kinderen en jongeren moet zo laagdrempelig mogelijk zijn (zowel financieel als dichtbij) en kwalitatief van hoog niveau. De keuze om op de school (po en vo) structureel muziek aan te bieden is een persoonlijke keuze en hangt samen met het enthousiasme van de individuele docent of directeur. Hierin is een aandachtspunt gelegen aangezien er een zekere handelingsverlegenheid bij po docenten kan bestaan, wellicht terecht, gezien hun op dit punt gebrekkige opleiding. Bijscholingsprogramma's zoals Wy Sjonge dat binnen het kader van KEK! is ontwikkeld, stimuleren enthousiasme en bekwaamheid en kunnen langs die weg de drempel om muziek in het onderwijs aan te bieden verder verlagen. Het is van belang dat er ruimte blijft voor differentiatie (verdieping voor scholen die dat willen).

De relatief eenzijdige aandacht in het onderwijs voor de verkenningsfase zorgt er voor dat de route ná de verkenning zo goed als verdwenen is, zeker op het platteland. Dit vraagt om aandacht en initiatieven die hierop in springen. Daarbij is ook de aandacht voor de talentontwikkeling een belangrijk aandachtspunt.

Om te komen tot een adequate infrastructuur en versnippering te voorkomen, dienen betrokken partijen gezamenlijk beleid te ontwikkelen op het gebied van muziekeducatie voor kinderen en jongeren in Fryslân. Zij moeten zich bewust zijn van een gedeelde verantwoordelijkheid en vanuit die verantwoordelijkheid werken aan een goed functionerende muziekcyclus. Om te stimuleren dat cultuuraanbieders, particuliere instituten, zzp'ers en kennisinstellingen elkaar treffen en afspraken maken over doorgaande leerlijnen en het verbinden van binnenschoolse- buitenschoolse- en talentenprogramma's, kan een platform muziekeducatie Fryslân worden ingesteld. In de afgelopen periode zijn door Keunstwurk al stappen gezet om op dit vlak meer verbindingen te leggen en van onderop zorg te dragen voor afstemming en samenwerking. Met het platform kan dit worden geïntensiveerd. Aan het platform kan een marktplaats voor vraag en aanbod worden gekoppeld. Ook het vastleggen van afspraken over een provinciaal kwaliteitskader muziekeducatie (binnen- en buitenschools) en het in kaart brengen dan wel faciliteren van opleidingswensen is van belang. Het project de Friese muziekbrigade dat inmiddels is opgestart is hier een goed voorbeeld van.

Een belangrijke impuls kan ontstaan door het overdragen van enthousiasme voor de muziek op kinderen en jongeren door ambassadeurs en muzikale helden die inspirerend kunnen werken, zoals Elske de Walle, Iris Kroes, Nynke Laverman en Tim Douwsma.

*Een maat voor 2020
en een opmaat
voor de rol van
Keunstwurk*

4.1 Wat kunnen we met elkaar bereikt hebben in 2020?

De sectoranalyses hebben tot specifieke aanbevelingen met betrekking tot Keunstwurk geleid. Het gaat hier nadrukkelijk om aanbevelingen gedaan door de onderzoekers op basis van hun bevindingen over wat er leeft in de sector.

In Fryslân wordt de komende jaren, met Leeuwarden-Fryslân 2018 en het concept Iepen Mienskip, op allerhande terreinen gewerkt aan cultuureducatie en (cultuur)participatie. Alle evenementen in het kader van Leeuwarden-Fryslân 2018 worden geacht het werken mét de mienskip en het werken aan een iepen mienskip mee te nemen in hun programmering. Daarnaast ontstaan in Fryslân in de aanloop naar 2018 steeds meer netwerken in cultuur, zorg, onderwijs en het sociale domein, waarin gewerkt wordt aan eigen ideeën over cultuurparticipatie. In Leeuwarden en Fryslân ontstaan zo allerhande proeftuinen voor participatie, met een grote diversiteit (eigen ideeën en plannen van instituties, ondernemingen die - het allerliefst - van onderop worden aangemoedigd) maar óók met eenheid (omdat alle partijen naar 2018 toewerken). Daarmee is Fryslân in de aanloop naar 2018 en daarna een ideaal participatie-laboratorium en een interessante Lab-omgeving.

Wat Fryslân daardoor bijzonder maakt, is dat de culturele keten - van educatie, participatie, productie en presentatie - hier in zijn volle omvang en voor vrijwel alle disciplines aanwezig is, mede dankzij Leeuwarden-Fryslân 2018 en de experimenteerregio We the North. De culturele keten bestaat uit:

- **Educatie:** cultuureducatie, opleidingen, productiehuizen, werkplaatsen, bibliotheekwezen
- **Participatie:** het actief meedoen aan cultuurparticipatie in alle opzichten, van jong tot oud, amateur, semiprofessioneel en professioneel
- **Productie:** gezelschappen, productiehuizen, platforms, netwerkorganisaties
- **Presentatie:** musea, theaters, festivals, podia, galleries, openbare ruimte

Er is in 2020 een nieuw perspectief ontstaan, veerkracht, nieuw elan, dynamiek, nieuwe vormen van samenwerking en nieuwe vormen van kunst, cross overs, (natuur en cultuur, welzijn en cultuur, etc.). Vanuit de iepen mienskip hebben de informele kunstbeoefening (informele verbanden), oude en nieuwe circuits, co-creatie en do-it-yourself mentaliteit een belangrijke plek gekregen. Er is een geheel nieuw internationaal netwerk opgebouwd waar op voortgeborduurd kan worden. Een iepen mienskip waar de creatieve kracht van cultuur de ruimte krijgt. Het community-belang is, naast het belang van kwaliteit een belangrijk ijkpunt geworden. Dit is bereikt door artistieke kwaliteit te verbinden aan maatschappelijk belang.

De culturele keten draagt bij aan een goed productieklimaat. Of het nu gaat om toneel, design, muziek, dans of beeldende kunst, crossovers tussen cultuur en natuur, talloze instellingen zetten zich in voor de educatie, participatie, productie en presentatie van kunst en cultuur. Alle Friezen kunnen op school, in het dorp, in de wijk of elders kennismaken met en zich oriënteren op kunst en cultuur, en de eerste stappen zetten naar beoefening. De diverse opleidingen scholen de talenten van morgen en zorgen voor verdieping. In productiehuizen en werkplaatsen ontwikkelen zij zich verder tot zelfstandige producenten. Vanuit deze kweekvijver worden de podiumkunstgezelschappen, amateurverenigingen, theaters, festivals en de culturele organisaties in Fryslân gevoed. In de provincie worden zo niet alleen culturele producties afgenomen die elders zijn gemaakt, er komen ook nieuwe producten tot stand: vaak kwalitatief hoogstaand en geregeld van bijzondere signatuur. Het resultaat is te bewonderen op de podia, musea en festivals in de provincie, en dient weer als inspiratiebron voor anderen. Cultuurparticipatie bloeit als nooit tevoren. Dankzij de culturele keten is Fryslân als dynamische cultuurprovincie interessant als vestigingsplaats voor kunstenaars, aantrekkelijk voor toeristen en nieuwe bewoners en daarmee aantrekkelijk voor het bedrijfsleven. De krimp is hierdoor ten goede gekeerd.

4.2 Keunstwurk: regie, bemiddeling en ondersteuning

De sectoranalyses maken duidelijk dat er in Fryslân een enorme hoeveelheid aan culturele en kunstzinnige activiteiten plaats vinden en er veel initiatieven ontwikkeld worden. Dit is vanzelfsprekend een positief gegeven. Maar er is ook een keerzijde aan deze medaille. De versnippering van het aanbod, in combinatie met de de-institutionalisering en de explosieve opkomst van de zzp'ers zorgen ervoor dat er te weinig sprake is van afstemming

en samenwerking, dat de waarborging van de kwaliteit en toegankelijkheid onder druk komt te staan en ten slotte dat de continuïteit verloren dreigt te gaan. De markt neemt dienstverlening over, maar laat ook zaken liggen. Voor het aanjagen van projecten en het maken van verbindingen en het voeren van regie, is minder (of geen) aandacht. Het werkgebied van de kunstcentra die er nog zijn, wordt kleiner, concentreert zich minder op het vrije-tijdsaanbod en bevindt zich over het algemeen in de vier grote steden in de provincie. De kunstcentra zelf zijn ook kleiner en kwetsbaarder geworden en bereiken een ondergrens om de dienstverlening op niveau te houden. Het is maar de vraag of ze het de komende jaren volhouden. Er zijn als gevolg van deze ontwikkelingen gaten en witte vlekken ontstaan in de provincie, vooral in de buitenschoolse cultuureducatie. Deze ontwikkelingen zullen de volgende consequenties hebben:

- **De toegankelijkheid van de kunst- en cultuureducatie gaat hierdoor afnemen, met name voor mensen in achterstandssituaties**
- **Het aanbod aan kunst- en cultuureducatie zal verder versplinteren, waardoor de zichtbaarheid van het nog bestaande aanbod zal verslechteren en de deelname aan kunst- en cultuureducatie dalen.**
- **Het aanbod aan lokale buitenschoolse cultuureducatie verschaalt met name op het platteland. Dat zal zijn weerslag hebben op de deelnamecijfers, de vitaliteit van het lokale culturele veld en uiteindelijk op de leefbaarheid van lokale gemeenschappen**
- **De kunst- en cultuursector wordt een steeds onaantrekkelijker sector om in te werken, met hoge eisen en lage salarissen. Ook voor de groeiende groep zzp'ers. Op termijn zullen minder mensen kiezen voor een kunstvakopleiding**

We willen in dit kader ook nog het rapport "Meedoen is de kunst" (2014) van de Raad voor Cultuur onder de aandacht brengen. Hierin deelt de raad de zorgen over het voorzieningstelsel voor actieve cultuurparticipatie. De raad erkent lokale keuzes, maar vindt 5 basisvoorzieningen onontbeerlijk, namelijk:

- **Een goede locatie waar activiteiten en lessen kunnen plaatsvinden**
- **Een programma, ofwel een divers aanbod van al dan niet gesubsidieerde aanbieders**
- **Promotie: zorg voor bijzondere projecten waarbij mensen kennis kunnen maken met de kunsten**
- **Vindbaarheid via een netwerk: zodat zichtbaar is wat er gebeurt**
- **Toegankelijkheid: faciliteit dat voorzieningen voor iedereen toegankelijk zijn**

Daarom is juist nu een volwaardige culturele keten nodig die gericht is op het stimuleren en optimaal begeleiden van kinderen en jongeren in hun culturele carrière. Een keten waarin de verbinding tussen binnenschoolse-, buitenschoolse en talentenprogramma's daadwerkelijk wordt gelegd en doorgaande leerlijnen vanzelfsprekend zijn. Het creëren van een stabiele situatie waarin er in Fryslân een brede infrastructuur is op het gebied van de cultuurparticipatie; een situatie waarin iedere Friese burger de mogelijkheid heeft zich cultureel te ontplooien. Dit betekent niet dat zou moeten worden gestreefd naar een herstel van de oude werkelijkheid, maar dat er wordt aangesloten bij lokale ambities, lokale oplossingen en mogelijkheden om gezamenlijk de Friese infrastructuur te vormen.

Waarin partijen (cultuuraanbieders, culturele ondernemers, Keunstwurk, gemeenten en provincie) op provinciaal niveau concrete afspraken maken over hoe samenwerking wordt gestimuleerd en hoe beschikbare middelen zo ingezet kunnen worden dat het hoogste rendement behaald wordt. Ook over kwaliteit worden afspraken vastgelegd. De gezamenlijke actie richt zich op het peilen van de individuele behoeften van kinderen en jongeren. Daar waar hiaten worden geconstateerd worden oplossingen aangedragen en gefaciliteerd. Daarnaast richt de actie zich op afstemming tussen de diverse talentenprogramma's en het initiëren en faciliteren van een netwerk voor talentontwikkeling. Het netwerk richt zich niet alleen op het scouten van talent maar ook op het optimaal begeleiden van het talent.

Uit de sectoranalyse blijkt onverkort de wenselijkheid van een verdergaande afstemming van cultureel educatief aanbod en de ambitie dat Fryslân in 2020 beschikt over doorlopende leerlijnen cultuureducatie (binnenschools en buitenschools) waarmee in principe:

- **Elk Fries kind en iedere Friese jongere**
- **Vanuit zijn eigen leef- en woonomgeving**
- **De kans krijgt zijn cultureel talent te ontplooien**
- **En zijn leerprestaties te verbeteren**
- **Door middel van cultureel aanbod binnen en buiten het onderwijs**
- **In een vorm die aansluit bij zijn ontwikkeling en belangstelling –**
- **En vervolgens langdurig muziek, dans, theater, urban, beeldend en cross overs kan blijven beoefenen.**

Regie

Om dit alles te bereiken is regie en samenhang (afstemming) noodzakelijk. Keunstwurk kan een dergelijke regierol, of in ieder geval de organisatie van de regie, op zich nemen. Haar objectieve positie maakt Keunstwurk hiervoor bij uitstek geschikt. Die regierol kan vorm krijgen in het opzetten van concrete activiteiten en initiatieven die specifiek bedoeld zijn om te sturen. Maar bijvoorbeeld ook door het faciliteren en (mee)organiseren van grootschalige projecten die, over cultuurperiodes heen, moeten zorgen voor continuïteit in de sector. Een andere invulling van de regierol ligt in het versterken van verbindingen in de sectoren, tussen de sectoren, tussen de cultuursector en andere maatschappelijke domeinen, tussen de amateurkunst en de professionele kunst, tussen binnen- en buitenschoolse aanbieders etc.

Het bevorderen van die verbindingen vergt een grote betrokkenheid en investering. Dat is niet iets wat alleen met beleid geregeld kan worden, maar is bij uitstek mensenwerk. Keunstwurk zou daar de mensen voor aan kunnen leveren: intendanten die sectoroverstijgend werken, die opereren in netwerken en door het gehele veld koppelingen weten te stimuleren.

Bemiddelaar

Hiermee komt ook een tweede mogelijke rol van Keunstwurk in beeld: die van bemiddelaar. Keunstwurk kan als een verbindende factor én actor opereren, zowel in als tussen sectoren. Maar ook in meer breed maatschappelijke zin door verbindingen aan te gaan met andere domeinen als natuur, zorg, milieu, bedrijfsleven en onderwijs. Dit vraagt om één loket cultuur- en natuureducatie voor de gehele provincie waar expertise gebundeld bij elkaar komt en waar optimale samenhang tussen vraag en aanbod is georganiseerd richting bijvoorbeeld de scholen. Hierin liggen nog te verkennen mogelijkheden voor Keunstwurk, samen met alle stakeholders en relevante partijen. Tevens is het van belang om enthousiasme over te dragen op kinderen en jongeren door actief te zoeken naar ambassadeurs en culturele helden die inspirerend kunnen werken.

Stipe

Een derde rol is gelegen in het bieden van ondersteuning als het gaat om de bevordering van de professionalisering in het veld. Uit de sectoranalyses komt duidelijk naar voren dat in het zowel het amateur-, als het onderwijs-, als het professionele veld behoefte bestaat aan meer ondersteuning, bijscholing, artistieke en inhoudelijke ondersteuning en aan het ontwikkelen van vaardigheden op het gebied van cultureel ondernemerschap, maar ook aan netwerkbijeenkomsten waarin informatie, aanbod en kennis gedeeld kunnen worden. Dit vraagt om meer integrale ondersteuning bij beoefenaars, verenigingen, cultureel ondernemers, cultuurmakers, kortom, een benadering die disciplines overstijgt. Keunstwurk zou hierin kunnen faciliteren en kunnen aanjagen (spin in het web). Ook door middel van bijvoorbeeld stimuleringsprijzen en stipendia zou Keunstwurk de professionalisering kunnen ondersteunen. Hiermee wordt dan gelijk een impuls geboden aan de talentontwikkeling.

4.3 De volgende stap: beleid

In de inleiding is het al gezegd: opererend in een dynamische omgeving is het noodzakelijk om de zoveel tijd een pauzemoment in te lassen, een pas op de plaats te maken en als het ware een snapshot te nemen van dit moment. Hoofdstuk 1 en 2 van dit rapport kunnen gezien worden als de tekstuele weergave van een dergelijk snapshot van de Friese cultuursector. In deze hoofdstukken zijn de relevante actuele trends en ontwikkelingen geschetst, zijn de belangrijkste thema's genoemd en besproken en is ingezoomd op de vijf sectoren die ons werkveld beslaan. Aan de hand van analyses is in kaart gebracht wat op dit moment de sterke en zwakke punten zijn en welke kansen en bedreigingen hieruit voortvloeien. Het is aan Keunstwurk om onze blik verder te laten reiken dan het snapshot, naar wat er ná deze momentopnames komt en kan komen. In hoofdstuk 3 is aan de hand van de sectoranalyses, tegen de achtergrond van de eerder besproken trends en ontwikkelingen, een overzicht gegeven van de potentiële bouwstenen voor de toekomst. Die bouwstenen leiden naar een visie op hoe de culturele sector in Fryslân er in 2020 uit zou kunnen zien. Het gaat hier echter niet om slechts een utopisch beeld, een droom of wens. Wij zien dit nadrukkelijk als een uitdagende en ambitieuze 'maat', een streven dat met een gezamenlijke inspanning van alle betrokken partijen bereikt kan worden.

Voor ons is nu de vraag hoe wij als organisatie onze rol in dit geheel zien. Welke bijdrage kunnen wij leveren aan het bereiken van deze visie? In paragraaf 4.2 is, op basis van de in dit rapport gepresenteerde informatie over ons werkveld, in hoofdlijnen een opmaat gegeven voor de mogelijke rol van Keunstwurk. Dit vormt de aanzet voor een concrete vertaling naar beleid. Onze volgende stap is dan ook het formuleren van een beleidsplan voor de periode 2017-2020.

Colofon

Redactie: Keunstwurk

Fotografie en Beeld: Hans Jellema p5

Jikkie Cats p19

Grafisch ontwerp/opmaak: BrandDogs

Druk: CSL digitaal

Jaar van publicatie: 2016

Literatuurlijst

Cultuur als basis, tussentijdse evaluatie van de deelregeling Cultuureducatie met Kwaliteit in het primair onderwijs, Fonds voor Cultuurparticipatie, (2015)

Cultuurvuur, cultuurnota Leeuwarden 2009-2012

Culturele dynamiek versterken, eindrapport van de adviescommissie buitenschoolse cultuureducatie, provincie Noord-Brabant, (2015)

De cultuurverkenning, Raad voor Cultuur, (2014)

Meedoen is de kunst, Raad voor Cultuur (2014)

Grinzen oer, Integrale beleidsnota cultuur, taal en onderwijs provincie Fryslân 2013-2016

Iedereen is Leeuwarden, Ljouwert is eltsenien, collegeprogramma Leeuwarden 2014-2018

Kennismaken, verdiepen en professionaliseren, beleidsnota Keunstwurk 2013 - 2016

Mei elkenien, foar elkenien, Coalitieakkoord provincie Fryslân voor de periode 2015-2019

Mei elkenien, foar elkenien, Samenwerkingsagenda provincie Fryslân voor de periode 2015-2019

Platform Onderwijs2032, eindadvies (2016)

Ruimte voor cultuur, Kamerbrief uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020

Samenwerkingsagenda 2013-2015, gemeente Leeuwarden – provincie Fryslân

Talentroutes in Fryslân, Keunstwurk, (2015)

Verkenning arbeidsmarkt culturele sector, Sociaal Economische Raad, (2016)

Wat weten we over Muziekonderwijs, verslag van een bijeenkomst met wetenschap en praktijk, LKCA, (2015)

We the North, kader voor Noordelijk programma Experimenteerregio 2017-2020

Zicht op Actieve Cultuurparticipatie, Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA), Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP), (2014)

KEUNSTWURK

Keunstwurk

Postbus 1288, 8900 CG Ljouwert/Leeuwarden

Besykadres/bezoekadres:

Wissedwinger 1, 8911 er Ljouwert/Leeuwarden

t (058) 234 34 34

e info@keunstwurk.nl

i www.keunstwurk.nl